

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

ТОШКЕНТ МОЛИЯ ИНСТИТУТИ

«МОЛИЯВИЙ МЕНЕЖМЕНТ» КАФЕДРАСИ

С.Элмирзаев, О.Ҳамдамов, Н.Шерқўзиева, Х.Хасанова

МОЛИЯВИЙ МЕНЕЖМЕНТ

фанидан

ўқув-услубий қўлланма

ТОШКЕНТ-2017

Тақризчилар: **Карлибаева Р.Х.** – Тошкент Давлат иқтисодиёт университети “Корпоратив бошқарув” кафедраси доценти, и.ф.н.
Атаниязов Ж.Х. – Тошкент молия институти “Молия” кафедраси доценти, и.ф.н.

С.Элмирзаев, О.Хамдамов, Н.Шерқўзиева, Х.Хасанова
“Молиявий менежмент” фанидан амалий машғулотлар учун
услубий қўлланма. Т.:ТМИ, 2017. 72 бет.

Мазкур услубий қўлланма бакалавриат таълим йўналишларида таълим олаётган талабалар учун мўлжалланган. Услубий қўлланмада молиявий менежментнинг назарий-иқтисодий асослари, корпоратив тузилмаларда ташкил этиш хусусиятлари, молиявий рискларни бошқариш, капиталнинг қийматини аниқлаш, инқирозга қарши молиявий бошқарувни ташкил этиш механизми ва шу каби мавзуларга доир саволномалар, топшириқлар, амалий масалалар, тест топшириқлари келтирилган.

Тошкент Молия институти Ўқув-услубий Кенгаш қарорига мувофиқ услубий қўлланма сифатида нашрга тавсия этилган (2017 йил 22-апрелдаги 9 -сонли Кенгаш қарори)

Кириш

Иқтисодиёт тармоқларини диверсификациялаш ва таркибий ўзгаришларни амалга оширишнинг жорий босқичида мамлакатимизда фаолият юритаётган корхоналар фаолиятини ҳар томонлама такомиллаштириш бўйича яна бир муҳим босқич бошланганлигини алоҳида таъкидлаш мумкин. Кейинги йилларда корхоналарда хусусан, акциядорлик жамиятларида замонавий корпоратив бошқарув асосларини такомиллаштириш, корпоратив бошқарувни ташкил этишнинг ҳуқуқий асосларини мустаҳкамлаш, молиявий менежмент механизминини жорий этиш, мазкур соҳадаги хорижий давлатларнинг илғор тажрибаларидан оқилона фойдаланиш ҳамда корхона раҳбарларининг корпоратив бошқарувнинг замонавий усул ва принциплари бўйича билим ва кўникмаларини баҳолаш ва мазкур лавозимга қай даражада лойиқ эканлигини аниқлаш каби бир қанча самарали ишлар амалга оширилиб келинмоқда.

Республикамизда молиявий менежмент тизимини ҳуқуқий асосларини мустаҳкамланишининг асосий омили бўлиб, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 24 апрелдаги “Акциядорлик жамиятларида замонавий корпоратив бошқарув услубларини жорий этиш чора-тадбирлари” тўғрисидаги ПФ-4720 сонли Фармони ҳисобланади. Фармонда белгиланган устувор йўналишлардан келиб чиққан ҳолда Республикамизда фаолият юритаётган корпоратив тузилмаларда молиявий менежмент тизимини такомиллаштиришга доир кўплаб ислохотлар амалга оширилиб келинмоқда.

Юқоридагилардан келиб чиққан ҳолда, Республикамиз олий таълим муассасаларида молиявий менежмент фанини талабаларга кенгрок тушунтириш, соҳадаги хорижий давлатларнинг илғор тажрибаларидан самарали фойдаланган ҳолда халқаро молиявий менежмент асосларини янада кенгрок ўрганиш долзарб масалалардан бири саналади. Шуларни эътиборга олган ҳолда, мазкур услубий қўлланма бакалавриятнинг иқтисодиёт таълим йўналишларида таҳсил олаётган талабаларга молиявий менежментнинг амалий жиҳатларини аниқ мисоллар ва масалалар ёрдамида кенгрок тушунтиришда муҳим аҳамият касб этади.

**1-Мавзу. “Молиявий менежментнинг иқтисодий моҳияти,
принциплари, мақсад ва вазифалари” мавзуси бўйича мустақил таълим
топшириқлари**

Мавзу бўйича саволлар

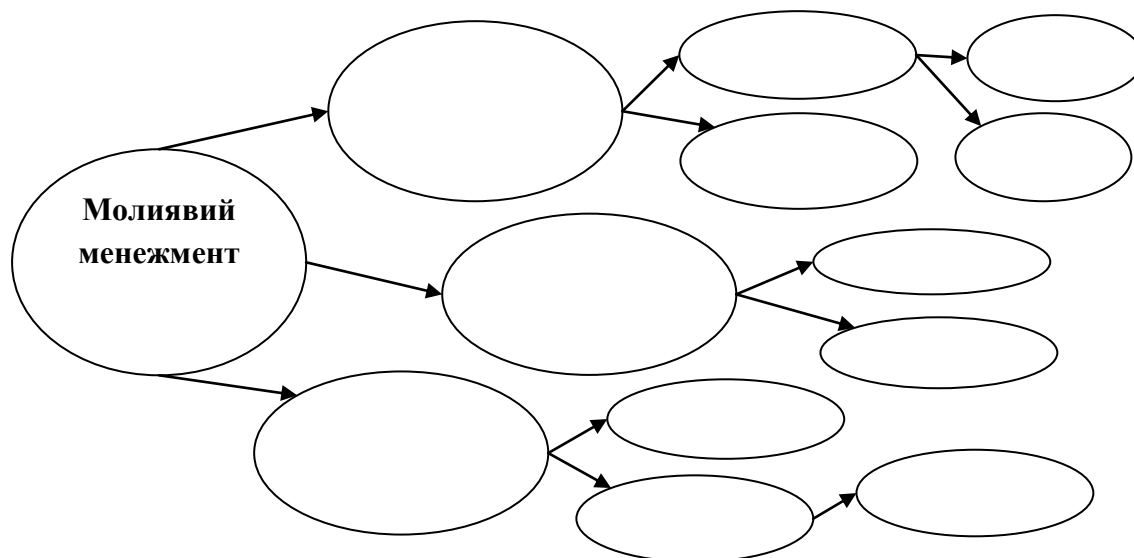
1. “Молиявий менежмент” фанининг шаклланиши ва юзага келишига сабаб бўлган асосий омиллар нималардан иборат?
2. “Молиявий менежмент” фанининг ривожланиш босқичларини айтиб беринг
3. Молиявий менежментнинг иқтисодий моҳиятини ва корхоналар фаолиятидаги аҳамиятини тушунтириб беринг.
4. Молиявий менежмент фанининг предмети нимани ўрганади?
5. Молиявий менежмент фанининг бошқа иқтисодий фанлар билан ўзаро боғлиқлигини тушунтириб беринг.
6. Молиявий менежментнинг мақсадининг моҳияти ва вазифалари нималардан иборат эканлигини санаб беринг.
7. Молиявий менежментнинг функциялари нималардан иборат?
8. Молиявий менежментнинг умумий ва махсус функциялари моҳиятини тушунтириб беринг.
9. Молиявий менежмент тамойилларини санаб беринг ва уларнинг моҳияти нимадан иборат?
10. Молиявий менежментнинг объектлари ва субъектлари нималардан иборат
11. Молиявий менежерлар ва уларнинг вазифалари нималардан иборат.
12. Молиявий менежментнинг концепциялари ва улар нимадан иборат.
13. Молиявий менежментнинг пул оқимлари концепцияси моҳиятини тушунтириб беринг.
14. Молиявий менежментнинг пул ресурслари вақтинчалик қиймати концепциясининг мазмуни нимадан иборат?
15. Молиявий менежментнинг риск ва даромадлилик концепцияси моҳиятини тушунтириб беринг.
16. Молиявий менежментнинг капитал баҳоси концепциясининг мазмуни нимадан иборат.
17. Молиявий менежментнинг капитал бозори самарадорлиги концепцияси моҳиятини тушунтириб беринг.
18. Молиявий менежментнинг ҳамкорлик муносабатлари концепциясининг мазмуни нимадан иборат?
19. Молиявий менежментнинг муқобил харажатлар концепцияси моҳиятини тушунтириб беринг.

ТОПШИРИҚ

Молиявий менежментнинг ривожланишига ҳисса қўшган иқтисодчи хорижий олимлар фаолиятини ёритинг. Уларнинг илмий фаолиятини ўрганинг (Меҳнат фаолияти, илмий нашрлари, асосий илмий гипотезалари ҳақида ва бошқалар). Тадқиқот натижаларини реферат шаклида расмийлаштиринг. Амалий машғулот жараёнида тушунтириб беринг.

Мавзу бўйича модулли топшириқлар

1. Молиявий менежментнинг иқтисодий моҳияти ва амал қилиши бўйича қуйидагича кластер шакллантиринг.

2. Бизнесни ташкил этиш шакли сифатида акциядорлик жамиятларининг афзалликлари ва камчиликлари бўйича қуйидаги Т-схемани тўлдиринг.

Афзалликлари	Камчиликлари
1.	1.
2.	2.
n.	n.

3. Мустақил фаолият соҳаси сифатида молиявий менежмент пайдо бўлгандан буён эришилган ютуқлар ва юзага келган муаммоли ҳолатлар бўйича қуйидаги Т-схемани шакллантиринг.

Эришилган ютуқлар	Юзага келган муаммоли ҳолатлар
1.	1.
2.	2.
n.	n.

Тест топшириқлари

1. Молиявий менежмент фани мустақил фан сифатида қачон вужудга келган
а) 1960 йилда АҚШ да

- б) 1952 йилда Европада
- с) 1975 йилда Ўрта Осиёда
- д) Тўғри жавоб келтирилмаган

2. Молиявий менежментнинг дастлабки назарияси ким томондан яратилган

- а) Ф. Модияни
- б) М. Миллер
- с) Дж. Уильямсон
- д) У. Шарпа

3. “Капитал структураси” назарияси қайси олимлар томонидан яратилган

- а) Дж. Вахович Дж. Ван Хорн
- б) Ф. Модияни М. Миллер
- с) Дж. Уильямсон
- д) У. Шарпа, С. Росс

4. Молиявий менежментнинг қандай функциялари мавжуд

- а) Режалаштириш, ташкил этиш, назорат рағбатлантириш
- б) Ташкил этиш, таҳлил, ишлаб чиқариш
- с) Солиқларни режалаштириш, таркибий ўзгартириш
- д) Активларни бошқариш, пул ўқимларини бошқариш

5. Бошқарув субъекти функцияларининг таркиби нималардан иборат

- а) Ташкил этиш, таҳлил, ишлаб чиқариш
- б) Активларни бошқариш, пул оқимларини бошқариш
- с) Режалаштириш, ташкил этиш, назорат рағбатлантириш
- д) Режалаштириш, активларни бошқариш рискларни бошқариш

6. “Молиявий активларни қийматини баҳолаш модели” ким томондан ва қачон яратилди?

- а) Г.Марковица, 1938 – йил.
- б) Дж.Уильямсон, Г.Марковица 1960 – йил.
- с) Дж.Уильямсон 1938 – йил
- д) М. Миллер 1949 – йил

7. Молиявий менежментни махсус функцияларини аниқланг.

- а) Активларни бошқариш, ташкил этиш, таҳлил,
- б) Активларни бошқариш, инвестицияларни бошқариш, пул оқимларини бошқариш
- с) Режалаштириш, ташкил этиш, назорат рағбатлантириш
- д) Ташкил этиш, таҳлил, ишлаб чиқариш

8. Молиявий менежмент бу:-

- а) Корхоналарда ишлаб чиқаришни ташкил этиш ва бошқариш жараёнидир

- б) Компания молиявий ресурслари ва молиявий муносабатларни бошқариш жараёнидир
- с) Корхоналарда пул маблағлари оқимини бошқариш жараёнидир
- д) Корхоналарда ходимлар ва инновацияларни бошқариш жараёнидир

9. Молиявий менежментнинг объектларига нималар киради

- а) Молиявий ресурслар ва молиявий муносабатлар
- б) Корхона активлари ва инвестициялар
- с) Корхона ишчилари ва молиявий ресурслари
- д) Пул маблағлари ва инновациялар

10. Молиявий менежментнинг комплекс вазифалари қандай асосий йўналишлардан келиб чиқади

- а) Молиявий, ишлаб чиқариш
- б) Операцион, инвестицион ва молиявий
- с) Операцион, инновацион, технологик
- д) Операцион, технонологик ва молиявий

2-Мавзу. “Молиявий менежментни ташкил этиш механизми ва корхоналарда ташкилий хусусиятлари” мавзуси бўйича мустақил таълим топшириқлари

Мавзу бўйича саволлар

1. Турли мулкчилик шаклидаги корхоналар ва уларда молиявий бошқарув хусусиятларини тушунтиринг.
2. Кичик корхоналарда молиявий менежментнинг ташкил этиш хусусиятлари нимадан иборат?
3. Масъулияти чекланган жамиятларда молиявий менежментни ташкил этишнинг асосий жиҳатларини тушунтиринг.
4. Акционерлик жамиятларда молиявий менежмент хизматларини ташкил этишнинг ўзига хос хусусиятлари нимадан иборат.
5. Давлат корхоналарида молиявий менежмент юритиш хусусиятларини тушунтиринг.
6. Молиявий саноат гуруҳларида молиявий менежментнинг ўзига хос жиҳатларини тушунтиринг.
7. Нотижорат ташкилотларида молиявий менежментни ташкил этиш хусусиятлари нимадан иборат.
8. Корхоналарда молиявий механизм мазмун-моҳияти ва унинг корхона молиявий бошқарувидаги аҳамиятини тушунтиринг.
9. Корхона молиявий механизми элементлари таркиби нималардан иборат?
10. Молиявий менежментнинг ахборот таъминот базаси ва уни молиявий қарорларни қабул қилишдаги аҳамиятини тушунтиринг.
11. Молиявий менежментнинг ички ва ташқи ахборотлари манбаи ва уларнинг корхона фаолиятидаги аҳамияти нимадан иборат?

12. Корхона молиявий маълумотларидан ички ва ташқи фойдаланувчиларни санаб беринг.
13. Корхонанинг молиявий ҳисобот шакллари ва уларнинг мазмун - моҳиятини тушунтиринг.
14. Корхона молиявий ҳолатини баҳолаш кўрсаткичлари ва уларнинг аҳамиятини тушунтиринг.

Топширик

Ўзбекистондаги ёки хорижий компаниялардан бирини танланг. Уларда молиявий менежмент қандай ташкил этилганлигини ўрганинг (компаниянинг молиясини бошқаришнинг ташкилий тузилиши, молиявий менежментни ташкил этишда қайси бўлимлар иштирок этишини, молияни бошқаришнинг инструментлари ва усуллари, унинг молия-хўжалик фаолияти кўрсаткичлари ҳақида ва бошқалар). Тадқиқот натижаларини реферат шаклида расмийлаштиринг. Амалий машғулот жараёнида тушунтириб беринг.

Тест топшириқлари

1. Пул фондларини ташкил этиш, тақсимлаш (қайта тақсимлаш) ва фойдаланиш билан боғлиқ иқтисодий муносабатларнинг ўзига хос соҳаси қандай тушунча билан аталади?
 - а) молия;
 - б) иқтисодиёт;
 - с) банк иши;
 - д) суғурта ва кредит.
2. Ҳар қандай молиявий муносабатнинг моддий асоси нима ҳисобланади?
 - а) пул ва молиявий манфаат;
 - б) фоиз ундириш;
 - с) ҳукмронлик ўтказиш;
 - д) моддий жиҳатдан нуфузини ошириб бориш.
3. Молиявий муносабатнинг юзага келиш асосий шартини қандай изоҳлайсиз?
 - а) пул маблағларининг субъектлар ўртасидаги мақсадли ҳаракати;
 - б) фойдани тақсимлашда пул муносабатларидан фойдаланиш;
 - с) такрор ишлаб чиқаришда молиявий таъминот узлуксизлигига эришиш;
 - д) молиявий барқарорликни ошириб бориш.
4. Корхонанинг стратегик ва жорий мақсадларини амалга оширишга йўналтирилган молиявий ресурсларни ва молиявий фаолиятни бошқариш соҳаси нима деб аталади?

- а) молиявий менежмент;
- б) корпоратив молия;
- с) масъулияти чекланган жамият молияси;
- д) бундай тушунча бозор иқтисодиёти шароитида амал қилмайди.

5. Молиявий менежмент ўз хусусиятига кўра кенг ва кўп қиррали тушунча сифатида қуйидаги контекстларда кўриб чиқилиши мумкин:

- а) илмий фан сифатида, корпоратив молияни бошқариш тизими сифатида ва тадбиркорлик фаолияти тури сифатида;
- б) харажатларни минималлаштириш соҳаси сифатида ва фойдани максималлаштириш соҳаси сифатида;
- с) молиявий таъминотни самарали ташкил этиш ва инвестицион фаолиятни амалга ошириш соҳалари сифатида;
- д) молиявий рискларни бошқариш ёки нейтраллаштириш соҳалари сифатида.

6. Ҳозирги кунга келиб корпоратив молияни бошқаришнинг муҳим назарий асослари сифатида қуйидагиларни келтириш мумкин:

- а) пул оқимлари, пул маблағларининг вақт бўйича қиймати, риск ва даромадлилик концепциялари, бозор самарадорлиги ҳақида гипотеза ва бошқалар
- б) миқдорийлик, натижавийлик, узвийлик концепциялари;
- с) самарадорлик, молиявий назорат, мажбуриятларнинг ўз вақтида коплаш, дивидендларни максималлаштириш концепциялари;
- д) пул оқимлари синхронлиги, тўловга лаёқатлилиқ, дивиденд сиёсати, агентлик муносабатлари концепциялари.

7. Молиявий менежментда ташкил этиш, таҳлил, режалаштириш, мотивация ва назорат қандай функциялар ҳисобланади?

- а) бошқарув субъектининг функциялари;
- б) бошқарув объектининг функциялари;
- с) молиявий таъминот функциялари;
- д) молиявий назорат функциялари.

8. Молиявий менежментнинг махсус функциялари келтирилган жавобни белгиланг?

- а) активларни бошқариш, капитални бошқариш, инвестицияларни бошқариш, пул оқимларини бошқариш, молиявий рискларни бошқариш;
- б) ташкил этиш, таҳлил, режалаштириш, мотивация ва назорат;
- с) дивиденд сиёсатини юритиш, ташқи молиявий назоратни амалга ошириш, аудиторлик текширувидан ўтказиш;
- д) мотивация, рискларни баҳолаш, ички назорат, тадбиркорлик субъектларини рўйхатдан ўтказиш.

9. Молиявий менежментнинг капитални бошқариш функцияси нимага йўналтирилган?

- а) ривожланиш стратегиясига мос равишда корхонанинг стратегик ва жорий фаолият турларини молиявий ресурслар билан таъминлашга;
- б) корхона ихтиёридаги молиявий ресурслар асосида инвестицион фаолиятни ташкил этиш;
- с) бошқа иқтисодий субъектларга кредит маблағлари ажратиш;
- д) бошқа акциядорлик жамиятлари устав капиталида иштирок этиш бўйича қарор қабул қилиш.

10. Молиявий менежментнинг пул оқимларини бошқариш функцияси қуйидагиларга имкон беради:

- а) корхонанинг тўловга лаёқатлилиги, ликвидлилиги ва молиявий барқарорлигини таъминлаш;
- б) молиявий рискларни камайитиш, қўшимча кредит жалб қилиш;
- с) акциядорлар ва компания ўртасидаги муносабатларни самарали ташкил этиш;
- д) бизнес жараёнларини режалаштириш, молиявий рискларни тақсимлаш.

11. Молиявий менежментнинг бош мақсади тўғри кўрсатилган жавобни белгиланг.

- а) акциядорлар моддий фаровонлигини доимий равишда ошириб бориш;
- б) фойдани максималлаштириш;
- с) молиявий барқарорлик ва тўловга лаёқатлилигини таъминлаш;
- д) товар реализацияси ҳажмини доимий равишда ошириб бориш.

12. Корхона фаолият юритиши учун иқтисодий, сиёсий, ижтимоий, ҳуқуқий, технологик ва бошқа шароитлар мажмуаси қандай муҳитни ўзида ифодалайди?

- а) ташқи муҳит;
- б) халқаро муҳит;
- с) ички муҳит
- д) социологик муҳит.

13. Бизнес эгасининг агенти сифатида мулкдор манфаатлари учун фаолият юритувчи шахс?

- а) молиявий менежер;
- б) бухгалтер;
- с) таъминотчи;
- д) инженер.

14. Фойдани, аксия курсини ва бизнес қийматини максималлаштириш, аксияга тўғри келадиган фойда ва дивиденд даражасини ошириш, шунингдек

хўжалик субъекти рақобатбардошлиги ва молиявий барқарорлигини ошириш мақсадида пул маблағлари, молиявий ресурсларни шакллантириш, тақсимлаш ва улардан фойдаланиш жараёнини бошқариш қайси соҳа фаолият йўналиши ҳисобланади?

- а) молиявий менежмент;
- б) маркетинг;
- с) инновация;
- д) аудиторсинг.

3-Мавзу. “Молиявий менежментнинг математик асослари” мавзуси бўйича мустақил таълим топшириқлари

Фоиз ставкалари ва улар бўйича пул маблағларининг келгуси қийматлари

Оддий фоиз ставкаси	$FV = PV \times (1 + nr)$
Мураккаб фоиз ставкаси	$FV = PV \times (1 + r)^n$
Оддий ҳисоб ставкаси	$FV = \frac{PV}{(1 - nr)}$
Мураккаб ҳисоб ставкаси	$FV = \frac{PV}{(1 - r)^n}$

Агарда пул оқимлари муддати бир йилгача бўлса, унинг келгуси қийматлари

Оддий фоиз ставкаси	$FV = PV \times (1 + \frac{t}{K} r)$
Мураккаб фоиз ставкаси	$FV = PV \times (1 + r)^{\frac{t}{K}}$
Оддий ҳисоб ставкаси	$FV = \frac{PV}{(1 - \frac{t}{K} r)}$
Мураккаб ҳисоб ставкаси	$FV = \frac{PV}{(1 - r)^{\frac{t}{K}}}$

Агарда фоизлар бир йил мобайнида m марта ҳиобланса, пул оқимлари келгуси қийматлари

Оддий фоиз ставкаси	$FV = PV \times (1 + m \frac{n}{m} r) = PV \times (1 + nr)$
---------------------	---

Мураккаб фоиз ставкаси	$FV = PV \times \left(1 + \frac{r}{m}\right)^{mn}$
Оддий ҳисоб ставкаси	$FV = \frac{PV}{\left(1 - nm \frac{r}{m}\right)} = \frac{PV}{(1 - nr)}$
Мураккаб ҳисоб ставкаси	$FV = \frac{PV}{\left(1 - \frac{r}{m}\right)^{nm}}$

Агарда фоиз ставкалари йиллар мобайнида ўзгариб борса, пул оқимлари келгуси қийматлари

Оддий фоиз ставкаси	$FV = PV \times (1 + n_1 r_1 + n_2 r_2 + \dots + n_k r_k)$
Мураккаб фоиз ставкаси	$FV = PV \times (1 + r_1)^{n_1} \times (1 + r_2)^{n_2} \times \dots \times (1 + r_k)^{n_k}$
Оддий ҳисоб ставкаси	$FV = \frac{PV}{(1 - n_1 r_1 - n_2 r_2 - \dots - n_k r_k)}$
Мураккаб ҳисоб ставкаси	$FV = \frac{PV}{(1 - r_1)^{n_1} \times (1 - r_2)^{n_2} \times \dots \times (1 - r_k)^{n_k}}$

Фоиз ставкалардан фойдаланганда қуйидаги терминлардан фойдаланилади:

PV -Жорий қиймат (Present value)

FV-Келгуси қиймат (Future value)

n-йиллар сони, **r**-фоиз ставкаси

t - кунлар сони, **K** - тўлиқ бир йилдаги кунлар сони

m – бир йилда фоизларнинг ҳисобланиш сони.

Инфляция даражасини ҳисобга олганда фоиз ставкалари, оддий фоиз ставкаси асосида пул оқимлари келгуси қийматлари

$$FV = PV \times (1 + nr)(1 + \alpha),$$

$$FV = PV \times (1 + \alpha + nr + nr\alpha),$$

$$FV = PV \times \left(1 + n \times \frac{\alpha + nr + nr\alpha}{n}\right),$$

$$r_\alpha = \frac{\alpha + nr + nr\alpha}{n}$$

$$FV = PV \times (1 + nr_\alpha)$$

Бу ерда, α – инфляция даражаси, r_α – инфляция ҳисобга олинган оддий фоиз ставкаси

Инфляция даражасини ҳисобга олганда фоиз ставкалари, мураккаб фоиз ставкаси асосида пул оқимлари келгуси қийматлари

$$FV = PV \times (1 + r)^n (1 + \alpha),$$

$$FV = PV \times \left[(1 + r) \times \sqrt[n]{1 + \alpha} \right]^n,$$

$$FV = PV \times \left[1 + (1 + r) \times \sqrt[n]{1 + \alpha} - 1 \right]^n,$$

$$r_\alpha = (1 + r) \times \sqrt[n]{1 + \alpha} - 1$$

$$FV = PV \times (1 + r_\alpha)^n \rightarrow \text{ФИШЕР формуласи}$$

Бу ерда, α – инфляция даражаси, r_α – инфляция ҳисобга олинган мураккаб фоиз ставкаси

Йиллар давомидаги умумий инфляция даражаси

$$\alpha = (1 + \alpha_1) \times (1 + \alpha_2) \times \dots \times (1 + \alpha_k) - 1$$

Бу ерда, α_k – k-инчи даврдаги инфляция даражаси

Вақтлар бўйича пул маблағларининг қийматиға инфляциянинг таъсири, инфляция ҳисобига ошган сумманинг қиймати

$$FV_{n_p} = \frac{FV_n}{I_n} = \frac{FV_n}{(1 + \alpha)^n} = PV \frac{(1 + r)^n}{(1 + \alpha)^n}$$

$$I_n = 1 + \alpha$$

Бу ерда, FV_{n_p} – пул маблағларининг келгусидаги реал қиймати, FV_n – пул маблағларининг келгусидаги номинал қиймати, I_n – инфляция индекси.

Мисол №1. Корхона билан банк ўртасидаги келишувига кўра корхона олган кредитига дастлабки йил йиллик 20% ставкада тўлайди. Кейинги ҳар ярим йилда фоизлар 1%дан ўсиб боради. Битимнинг муддати 2,5 йил, кредит суммаси эса 5 млн. сўм бўлса, 2,5 йилдан сўнг жами қарз суммасини аниқланг. (Оддий фоизда)

Мисол №2. Дастлабки 14200 минг сўм маблағ 8 йил муддатга депозитга жойлаштирилди. Фоизлар қуйидагича: биринчи 3 йилда 10 фоиз, кейинги 3 йилда 9 фоиз ва сўнгги 2 йилда 141 фоиз ставка асосида жойлаштирилди. Келгусидаги ошган суммани аниқланг (мураккаб фоизда).

Мисол №3. Корхонанинг 700 млн.сўмлик мажбурияти 5 йилдан кейин сўндирилиши лозим. Мураккаб ҳисоб ставка 12 фоиз. Фоизлар ҳар кварталда ҳисоблаб борилади. Мажбуриятнинг жорий қийматини аниқланг.

Мисол №4. Банк томонидан корхонага 32 млн.сўмлик кредит йиллик 12 фоиз ҳисоб ставка асосида ажратилди. Корхона 31,8 млн сўм маблағ олди. Кредит шартномаси муддатини аниқланг.

Мисол №5. Банк томонидан корхонага жами 634 млн.сўм кредит қуйидаги шартлар асосида 1 йил муддатга ажратилди: биринчи 90 кун учун 12%, кейинги 90 кун учун 18%, кейинги 90 кун учун 15% ҳамда охириги 95 кун учун 13%. Корхона томонидан бир йилдан кейин банкка тўланадиган суммани аниқланг (фоизлар оддий фоиз ставкада).

Мисол №6. Дастлабки сумма 12400 минг сўм, ошган сумма 17600 минг сўм, йиллик мураккаб фоиз 16 %. Инвестицион даврни аниқланг. (ушбу масалани йиллик 16% мураккаб ҳисоб ставка асосида ҳам ишлаб иккала ҳолатни солиштириб хулоса ёзинг.)

Мисол №7. Молиявий ресурсларни 3 йилга инвестиция қилишнинг қайси варианты маъқул: йиллик 18% оддий фоиз ставкада ёки ҳар кварталда ҳисобланувчи йиллик 15% мураккаб фоиз ставкада? Ҳар кварталда ҳисобланувчи йиллик 15% мураккаб фоиз ставкасига мос келадиган оддий фоиз ставкасини топинг?

Мисол №8. Банк томонидан корхонага 28 млн.сўмлик кредит йиллик 16 фоиз ҳисоб ставка асосида ажратилди. Корхона 26,5 млн сўм маблағ олди. Кредит шартномаси муддатини аниқланг.

Мисол №9. Банк томонидан корхонага жами 275 млн.сўм кредит қуйидаги шартлар асосида 1 йил муддатга ажратилди: биринчи 90 кун учун 23%, кейинги 90 кун учун 21%, кейинги 90 кун учун 19% ҳамда охириги 95 кун учун 17%. Корхона томонидан бир йилдан кейин банкка тўланадиган суммани аниқланг (фоизлар оддий фоиз ставкада).

Мисол №10. Дастлабки 9650 минг сўм маблағ 7 йил муддатга депозитга жойлаштирилди. Фоизлар қуйидагича: биринчи 2 йилда 14 фоиз, кейинги 3 йилда 16 фоиз ва сўнгги 2 йилда 11 фоиз ставка асосида жойлаштирилди. Келгусидаги ошган суммани аниқланг (мураккаб фоизда).

4-Мавзу. “Корхоналарда молиявий режалаштириш” мавзуси бўйича мустақил таълим топшириқлари

Мавзу бўйича саволлар

1. Корхоналарда молиявий режалаштириш.
2. Молиявий режалаштиришни амалга ошириш босқичлари.
3. Молиявий режалаштириш принциплари.
4. Молиявий режалаштириш методлари.
5. Молиявий режалаштириш турлари.
6. Молиявий прогнозлаштириш ва унинг аҳамияти.
7. Молиявий режалаштиришнинг таркибий тузилиши.
8. Молиявий режалаштириш ва прогнозлаштириш муддатлари.
9. Молиявий режалаштириш ва молиявий прогнозлаштиришнинг якуний натижалари.
10. Корхона молиявий стратегиясининг моҳияти ва аҳамияти.
11. Корхона молиявий стратегиясини ишлаб чиқиш методлари.
12. Корхона молиявий стратегиясини ишлаб чиқишда молиявий менежернинг ўрни.
13. Корхона молиявий стратегияси принциплари.
14. Корхона молиявий фаолиятининг стратегик мақсадлари ва уларнинг шаклланиши.
15. Корхоналарда стратегик молиявий қарорлар ва уларнинг қабул қилиниши.
16. Корхона молиявий стратегия турлари.
17. Корхона молиявий стратегиясига баҳо бериш.
18. Корхона молиявий стратегиясини амалга оширишни бошқариш ва назорат қилиш.

Тест топшириқлар

Савол	А	В	С	Д
Корхоналарда молиявий қарорлар қабул қилиш, бу - ...	Молиявий менежментнинг функцияси	Молиявий менежментнинг вазифаси	Молиявий менежментнинг концепцияси	Молиявий менежментнинг тамойили
Корхоналарда молиявий режалаштириш, бу - ...	Молиявий менежментнинг функцияси	Молиявий менежментнинг вазифаси	Молиявий менежментнинг концепцияси	Молиявий менежментнинг тамойили
Корхоналарда молиявий стратегия ишлаб чиқиш, бу - ...	Молиявий менежментнинг функцияси	Молиявий менежментнинг вазифаси	Молиявий менежментнинг концепцияси	Молиявий менежментнинг тамойили
Корхоналарда молиявий таъминот узлуксизлигини таъминлашнинг объектив зарурлигини қандай тушуниш мумкин?	такрор ишлаб чиқариш жараёнининг давомийлигига хизмат	молиялаштиришнинг ташқи манбаларига мурожаат қилишга зарурат туғилади	харажатларнинг кечиктириш орқали айланма маблағнинг корхона ихтиёрида бўлишига ёришилади	молиялаштиришнинг ички манбаларига мурожаат қилишга зарурат туғилади

Корхонанинг стратегик ва жорий мақсадларини амалга оширишга йўналтирилган молиявий ресурсларни ва молиявий фаолиятни бошқариш соҳаси нима деб аталади?	молиявий менежмент	корпоратив молия	масъулияти чекланган жамият молияси	бундай тушунча бозор иқтисодиёти шароитида амал қилмайди
Кредит баҳоси аниқланаётганда нима учун фойда солиғи ставкаси ҳисобга олинади?	фоиз харажатлари фойда солиғи базасидан чегирилганлиги учун	фойда солиғи фойдага нисбатан ҳисоблангани учун	фойда солиғи ва кредит баҳоси ўртасида ҳеч қандай боғлиқлик йўқ	фоизли даромадлар фойда солиғи ставкасида солиққа тортилганлиги учун
Кутилаётган самара турига кўра стратегик мақсадлар таснифланиши тўғри кўрсатилган жавобни белгиланг.	молиявий стратегиянинг иқтисодий ва ноиқтисодий мақсадлари	молиявий стратегиянинг оператив мақсадлари	молиявий стратегиянинг жорий мақсадлари	инновацион ва инвестицион мақсадлар
Молиявий стратегияни баҳолашнинг асосий параметрлари кўрсатилган жавобни белгиланг.	молиявий стратегиянинг базавий корпоратив стратегия билан ҳамда ички ва ташқи молиявий муҳитдаги ўзгаришларга мувофиқлиги, иқтисодий самарадорлиги, рисклар даражаси билан мувофиқлиги	солиқ қарздорлигининг ялпи тушумга нисбати, солиқ юки даражаси	молиявий стратегиянинг ички молиявий имкониятларга мувофиқлиги	молиявий стратегияни амалга ошириш билан боғлиқ рисклар даражасининг мувофиқлиги
PEST қисқартма сўзининг тавсифи тўғри келтирилган жавобни белгиланг	сиёсий-ҳуқуқий, иқтисодий, ижтимоий-маданий, технологик муҳит	глобал ижтимоий, ҳудудлараро меҳнат тақсимооти	ижтимоий ва маданий муҳит	инновацион, инвестицион, демократик технологик муҳит
SWOT қисқартма сўзининг тавсифи тўғри келтирилган жавобни белгиланг	корхонанинг кучли ва кучсиз томонлари, имкониятлари ва корхонага бўлиши мумкин бўлган таҳдидларни таҳлил қилишни назарда тутди	фақатгина корхонанинг кучли ва кучсиз томонларини таҳлил қилишни англатади	корхонанинг ички ва ташқи имкониятлари таҳлилин назарда тутди	корхона фаолиятини давлат томонидан қўллаб-қувватлаш йўналишлари таҳлилин англатади

Мавзу бўйича модулли топшириқлар

1. Тикувчилик соҳаси бўйича Сирдарё, Тошкент, Самарқанд вилоятларида хизмат кўрсатиш корхонаси (масъулияти чекланган жамият) ташкил этиш бўйича қарор қабул қилмоқчисиз. Мазкур ҳолат бўйича PEST-таҳлил ўтказинг.

P	E
1. 2. n.	1. 2. n.
S	T
1. 2.	1. 2.

n.	n.
----	----

2. Маиший хизмат кўрсатиш бўйича Фарғона, Андижон, Хоразм вилоятларида хусусий корхона ташкил этиш имкониятларингиз бўйича SWOT-таҳлил ўтказинг.

S	W
1. 2. n.	1. 2. n.
O	T
1. 2. n.	1. 2. n.

Назорат саволлари

1. Молиявий қарорлар қабул қилиш ва молиявий стратегияни белгилашнинг ўзаро боғлиқлигини қандай изоҳлайсиз?

2. Молиявий стратегияни ишлаб чиқишнинг аҳамиятли жиҳатларини санаб ўтинг.

3. Молиявий стратегияни ишлаб чиқиш ва молиявий қарорлар қабул қилиш принциплари тавсифини келтиринг.

4. Корпоратив молия стратегиясини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш босқичлари ҳақида фикр билдиринг.

5. Стратегик молиявий таҳлил ва унинг асосий йўналишларини тавсифланг.

6. Молиявий қарорлар қабул қилишда ички ва ташқи муҳит таҳлилининг аҳамиятини биласизми?

7. SWOT таҳлилининг иқтисодий моҳияти, афзалликлари ва камчиликларини биласизми?

8. PEST таҳлилининг иқтисодий моҳияти ва таҳлил йўналишларини изоҳлаб беринг.

5-Мавзу. “Корхоналарда капитални бошқариш” мавзуси бўйича мустақил таълим топшириқлари

Мавзу бўйича модулли топшириқлар

1. Капитал баҳосини аниқлашда эътибор қаратиладиган жиҳатлар бўйича қуйидаги Т-схемани тўлдиринг.

Хусусий капитал бўйича	Қарз капитали бўйича
1. 2.	1. 2.

Н.	Н.
----	----

2. Қарз капиталидан фойдаланишнинг афзалликлари ва камчиликлари бўйича қуйидаги Т-схемани тўлдилинг.

Афзалликлари	Камчиликлари
1.	1.
2.	2.
Н.	Н.

3. Тасаввур қилинг, сиз реал сектор корхонаси бошқарув раисисиз. Йирик лойиҳани молиялаштириш мақсадида молиявий ресурс жалб қилиш учун корпоратив облигация чиқариш, кредит жалб қилиш вариантлари мавжуд. Мазкур ҳолатда капитал баҳосини қандай аниқлайсиз?

Назорат саволлари

1. Капитал баҳоси деганда нимани тушунасиз ва у қандай иқтисодий асосга ега?

2. Капитал баҳоси қандай аниқланади ва унга таъсир етувчи омилларни изоҳлаб бера оласизми?

3. Корпоратив молияни бошқаришда капитал баҳоси қайси жараёнларда бевосита қўлланади?

4. Қарз маблағлари орқали молиялаштиришда капитал баҳосини аниқлаш тартибини изоҳлаб бера оласизми?

5. Кредит баҳосини аниқлаш тартиби ва унга таъсир етувчи омилларни изоҳлаб беринг.

6. Имтиёзли акциялар бўйича капитал баҳосини аниқлашда қайси кўрсаткичлардан фойдаланилади?

7. Оддий акциялар бўйича капитал баҳосини аниқлашда қўлланиладиган методларни изоҳлаб беринг.

8. Облигациялар бўйича капитал баҳосини аниқлашнинг ўзига хос хусусиятларини қандай тавсифлаш мумкин?

Тестлар

1. Капитал қўйилмамалар бюджетини тузиш деганда нимани тушунасиз?

а) корхонада узоқ муддатли инвестицияларни режалаштириш ва бошқариш жараёнини;

б) молиявий режалаштириш жараёнини;

с) молиявий прогнозлашни;

д) инвестицион рискларни баҳолаш ва бошқариш жараёнини.

2. Фаолиятни ташкил етиш учун зарур бўлган асосий ресурслар тўғри кўрсатилган жавобни белгиланг.

а) моддий, меҳнат ва молиявий ресурслар;

- б) инсон ресурслари ва инновацион ресурслар;
- с) хом ашё ва табиий ресурслар;
- д) ақлий, молиявий ва маданий ресурслар

3. Капитал баҳосини аниқлаш тартиби тўғри келтирилган жавобни белгиланг.

- а) Капитал баҳоси = (капитал жалб қилиш учун тўловлар/жалб қилинган капитал) * 100%
- б) Капитал баҳоси = (жами капитал/жалб қилинган капитал) * 100%
- с) Капитал баҳоси = (жалб қилинган капитал/жами капитал) * 100%
- д) Капитал баҳоси = (жами тўланган фоизлар/жалб қилинган капитал) * 100%

4. Капитал таркиби тўғри келтирилган жавобни белгиланг.

- а) хусусий капитал ва қарз капитали;
- б) заём капитал ва узоқ муддатли капитал;
- с) молиявий капитал ва қисқа муддатли капитал;
- д) асосий ва қўшимча капитал.

5. Хусусий капитал таркиби қайси жавобда тўғри белгиланган?

- а) устав капитали, қўшимча капитал, резерв капитал, тақсимланмаган фойда;
- б) асосий ва қўшимча капитал;
- с) заём капитал ва узоқ муддатли капитал;
- д) молиявий лизинг, оддий акциялар, корпоратив облигациялар, кредит.

6. Корпоратив облигациялар бўйича капитал баҳосини аниқлашда еътиборга олинadиган жиҳатлар қуйидагилар:

- а) фоиз ставкаси, эмиссия харажатлари, номиналдан паст баҳода жойлаштирилганда ўртадаги салбий фарқ;
- б) дивиденд, қўшимча бонуслар, эмиссия харажатлари;
- с) эмиссия харажатлари, роялти, гудвилл;
- д) номиналдан паст баҳода жойлаштирилганда ўртадаги салбий фарқ ва тўланадиган дивидендлар.

7. Имтиёзли акциялар бўйича капитал баҳосини аниқлашда қайси кўрсаткичлардан фойдаланилади?

- а) қатъий белгиланган дивиденд суммаси, акцияни жойлаштириш баҳоси, эмиссия харажатлари;
- б) қатъий белгиланган фоизли тўловлар, акция бозор баҳоси;
- с) эмиссион харажатлар, имтиёзли акция номинал баҳоси;
- д) эмиссион харажатларнинг имтиёзли акция бозор баҳосига нисбатининг фоиздаги ифодаси.

8. Кредит баҳоси аниқланаётганда нима учун фойда солиғи ставкаси ҳисобга олинади?

- а) фоиз харажатлари фойда солиғи базасидан чегирилганлиги учун;
- б) фойда солиғи фойдага нисбатан ҳисоблангани учун;
- с) фойда солиғи ва кредит баҳоси ўртасида ҳеч қандай боғлиқлик йўқ;
- д) фоизли даромадлар фойда солиғи ставкасида солиққа тортилганлиги учун.

9. Кредит баҳоси таркибий жиҳатдан қуйидаги харажатлар ҳисобига шаклланади:

- а) кредит фоиз ставкаси ва банк томонидан белгиланган қўшимча тўловлар, суғурта харажатлари, кредит олиш билан боғлиқ бизнесни ташкил этиш харажатлари;
- б) қайта молиялаш ставкаси, кредит ставкаси, суғурта мукофоти бўйича харажатлар;
- с) бизнес-режа тузиш билан боғлиқ харажатлар ва кредитлар бўйича чегирмалар;
- д) фоиз ставкаси, ташкилий харажатлар, кредит танлови бўйича харажатлар.

10. Мамлакатдаги ижтимоий-сиёсий ҳолат, Марказий банкнинг пул-кредит сиёсати, қайта молиялаш ставкасининг ўзгариши, банклараро рақобат муҳити, кредитга бўлган талаб даражаси, инфляция даражаси, солиқ юки даражаси қайси капитал баҳосига таъсир этувчи ташқи омиллар ҳисобланади?

- а) кредит баҳосига;
- б) муниципал облигациялар баҳосига;
- с) имтиёзли акция баҳосига;
- д) оддий акция баҳосига.

11. Дивидендларни дисконтлашнинг турли хил моделлари (*DDM*), капитал активларни баҳолаш модели (*CAPM*), Модильяни – Миллер модели (*MM*), коэффициентли модел кабилар қайси капитал баҳосини аниқлашга хизмат қилади?

- а) оддий акциялар;
- б) имтиёзли акциялар;
- с) корпоратив облигациялар;
- д) кредит.

12. Модильяни-Миллер назариясининг моҳияти тўғри келтирилган жавобни белгиланг.

- а) хусусий ва қарз капитали ўртасидаги нисбат корхона қийматига, капитал қийматига ҳам таъсир кўрсатмайди;
- б) хусусий ва қарз капитали ўртасидаги нисбат корхона қийматига бевосита таъсир кўрсатади;

с) хусусий ва қарз капитали ўртасидаги нисбат ўзаро тенг бўлиши керак;

д) қарз капитали баҳоси корхона қийматига ҳес қандай таъсир кўрсатмайди.

6-Мавзу. “Корхоналарда молиявий активларни бошқариш” мавзуси бўйича мустақил таълим топшириқлари

Молиявий активларнинг ички (реал) қиймати

$$V = \sum_{t=1}^{t=n} \frac{CF_t}{(1+r)^t} \quad \text{ёки} \quad V = \frac{CF_1}{(1+r)} + \frac{CF_2}{(1+r)^2} + \dots + \frac{CF_n}{(1+r)^n}$$

Бу ерда, V – молиявий активларнинг ички (реал) қиймати; CF_t – t даврда молиявий активлар бўйича пул оқимлари, r – даромадлиқ меъёри ёки дисконт ставкаси, n – молиявий активнинг амал қилиш муддати.

Купонли облигациянинг қиймати

$$V = \frac{INT}{r} \times \left(1 - \frac{1}{(1+r/m)^{n \times m}} \right) + \frac{F}{(1+r/m)^{n \times m}}, \quad INT = F \times k$$

Бу ерда, F – облигацияни қоплаш суммаси, номинал қиймати; k – йиллик купон ставкаси; INT – облигация фоиз суммаси; r – молия бозорида ўртача даромадлиқ ставкаси (дисконт нормаси); n – облигациянинг амал қилиш муддати; m – йилда купон тўловлари сони.

Амал қилиши узок муддатли (чексиз) облигациянинг қиймати

$$V = \frac{INT}{r}$$

Бу ерда, INT – облигация фоиз суммаси; r – молия бозорида ўртача даромадлиқ ставкаси (дисконт нормаси).

Бир даврли инвестициялар ҳолатида (яъни, $n=1$) акциянинг қиймати

$$V = \frac{DIV_1}{1+r} + \frac{P_1}{1+r}$$

Бу ерда, DIV_1 – дивиденд, P_1 – 1 даврдаги ($t=1$) акция нархи.

Акцияга қилинган инвестиция даромадлилиги

$$Y = \frac{DIV_1 + (P_1 - P_0)}{P_0}$$

Бу ерда, P_0 –давр бошидаги ($t=0$) акция нархи.

n та даврга инвестиция қилинган ҳолатида акциянинг қиймати

$$V = \sum_{t=1}^n \frac{DIV_t}{(1+r)^t} + \frac{P_n}{(1+r)^n}$$

Бу ерда, DIV_t – t даврдаги дивиденд, P_n – n даврдаги акция нархи

Муомаладаги муддати чегараланмаган ҳолатида (яъни, $n \rightarrow \infty$) акциянинг қиймати

$$V = \sum_{t=1}^{\infty} \frac{DIV_t}{(1+r)^t}$$

Бутун инвестицион давр мобайнида дивидендлар миқдори ўзгармаса,

$$DIV_0 = DIV_1 = DIV_2 = \dots = DIV_n = DIV = \text{const.}$$

Бунда акция қиймати

$$V = DIV_0 \times \left[\sum_{t=1}^n \frac{1}{(1+r)^t} \right] = DIV_0 \times \frac{1 - (1+r)^{-n}}{r}$$

Дивиденд тўловлари маълум бир миқдорда пропорционал ўсиб борса,

$$DIV_t = DIV_{t-1}(1+g) \text{ ёки } DIV_t = DIV_0(1+g)^t$$

Бунда акция қиймати

$$V = \sum_{t=1}^n \frac{DIV_0(1+g)^t}{(1+r)^t} = DIV_0 \left[\sum_{t=1}^n \frac{(1+g)^t}{(1+r)^t} \right] = DIV_0 \times \frac{1+g}{r-g} \times \left(1 - \left(\frac{1+g}{1+r} \right)^n \right)$$

Бу ерда, g – дивиденд ўсиш даражаси, n – акцияга эгалик қилиш муддати, r – даромадлилик нормаси (дисконт ставкаси).

Агарда акциялар бўйича дивидендларнинг ўсиш суръати k_1 давргача хар йили g_1 миқдорда, k_1 даврдан k_2 давргача g_2 миқдорда

ўсиши мумкин бўлса, бунда акциянинг реал қиймати, қуйидаги формула асосида аниқланади.

$$V = DIV_0 \times \left(\frac{1+g_1}{r-g_1} \times \left(1 - \left(\frac{1+g_1}{1+r} \right)^{k_1} \right) + \left(\frac{1+g_1}{1+r} \right)^{k_1} \times \frac{1+g_2}{r-g_2} \times \left(1 - \left(\frac{1+g_2}{1+r} \right)^{k_2} \right) \right)$$

Бу ерда, g_1 - дивиденднинг 1 - ўсиш даражаси, g_2 - дивиденднинг 2 - ўсиш даражаси, k_1 - дастлабки давр, k_2 - кейинги давр.

Агарда акциялар бўйича дивидендларнинг ўсиш суръати k_1 давргача ҳар йили g_1 миқдорда, ундан кейинги ($k_2 \rightarrow \infty$) чексиз даврларда g_2 миқдорда ўсиши ва $g_2 < r$ бўлса, бунда акциянинг реал қиймати, қуйидаги формула асосида аниқланади. Чунки бундай ҳолатда $((1+g_2)/(1+r))^k$ арифметик қиймат 0 га интилади.

$$V = DIV_0 \times \left(\frac{1+g_1}{r-g_1} \times \left(1 - \left(\frac{1+g_1}{1+r} \right)^{k_1} \right) + \left(\frac{1+g_1}{1+r} \right)^{k_1} \times \frac{1+g_2}{r-g_2} \right)$$

Мисол №1. Акциядорик жамиятининг жорий даврдаги солиқларни ва фоизларни тўлагунгача фойдаси 2 млн.сўм бўлиб, жамиятнинг 5000 дона оддий акциялари мавжуд. Жорий мажбуриятлари 0,4 млн.сўмни, фойда солиғи ставкаси эса 30%ни ташкил этади. Корхона инвестицион лойиҳани молиялаштиришмоқчи ва бунинг учун унга 3 млн.сўм зарур, бу орқали у ҳар йилги солиқларни ва фоизларни тўлагунгача фойдасини 0,6 млн.сўмга оширишни кўзламоқда. Қуйида келтирилган вариантлардан қайси бири акционерлар учун маъқул келади?

а) қўшимча 1000 дона акция эмиссия қилиш;

б) йиллик 10 фоизлик кредит олиш.

Қўшимча акция эмиссия қилиш ва кредит олишда ҳар бир акцияга тўғри келадиган даромадни аниқланг.

Мисол №2. Агар номинал қиймати 1000 сўм, йиллик купонли ставкаси 8 % ва кварталда бир маротаба тўланадиган облигациянинг даромадлилиқ нормаси (бозор ставкаси) 12% бўлса, облигациянинг жорий қийматини аниқланг.

Мисол №3. Акциядорлик жамиятининг ҳисобот давридаги дивиденд тўлаш учун ажратилган фойдаси 1,5 млн. сўмни ташкил этади. Бунда жамият 500 та акциянинг 150 тасини имтиёзли (йиллик 50% ставка) ва 350 тасини оддий акцияда жойлаштирган бўлиб, ҳар бир акциянинг номинал баҳоси

5000 сўм бўлса, битта оддий акциянинг 1 йилдаги даромадлилигини ҳисобланг?

Мисол №4. Акциядорлик жамиятининг акциялари бўйича дивиденд тўловларининг ўсиши дастлабки беш йил мобайнида 20% кутилмоқда. Ундан кейин дивидендларнинг ўсиш даражаси йилига 5% га барқарорлашиши кутилмоқда. Жорий даврда дивиденд тўловлари 100 минг сўмни ташкил этади. Талаб қилинаётган даромадлилик ставкаси 10%ни ташкил этади. Акциянинг қийматини аниқланг.

Мисол №5. Акциядорлик жамиятининг жорий даврдаги солиқларни ва фоизларни тўлагунгача фойдаси 2,1 млн.сўм бўлиб, жамиятнинг 5500 дона оддий акциялари мавжуд. Жорий мажбуриятлари 0,5 млн.сўмни, фойда солиғи ставкаси эса 40%ни ташкил этади. Корхона инвестицион лойиҳани молиялаштиришмоқчи ва бунинг учун унга 2,9 млн.сўм зарур, бу орқали у ҳар йилги солиқларни ва фоизларни тўлагунгача фойдасини 0,7 млн.сўмга оширишни кўзламоқда. Қуйида келтирилган вариантлардан қайси бири акционерлар учун маъқул келади?

а) қўшимча 1000 дона акция эмиссия қилиш;

б) йиллик 11 фоизлик кредит олиш.

Қўшимча акция эмиссия қилиш ва кредит олишда ҳар бир акцияга тўғри келадиган даромадни аниқланг.

Мисол №6. Акциядорлар жамиятининг умумий мажлисини ўтказиш 1.04.2016 йилга белгиланган. Жамият устав фонди 500 та оддий акцияга бўлинган, ундан 200 таси 21.01.2014 йилда, 160 таси, 20.02.2014 йилда ва 140 таси 24.03.2014 йилда жойлаштирилган бўлиб, дивиденд тўлаш учун ажратилган фойда 300 минг сўмни ташкил этган бўлса, ҳар бир оддий акция учун тўланадиган дивиденд миқдорини аниқланг?

Мисол №7. Корхона номинал баҳосини 500 сўмдан бўлган 150 таси имтиёзли акцияга эга. Хўжалик фойдаси 150 минг сўмни ташкил этади. Имтиёзли акция бўйича йилига 40% ставкада бўлса, имтиёзли акциянинг ҳар бири учун тўланадиган дивиденд миқдорини аниқланг?

Мисол №8. Акциядорлик жамиятининг акциялари бўйича дивиденд тўловларининг ўсиши дастлабки тўрт йил мобайнида 25% кутилмоқда. Ундан кейин дивидендларнинг ўсиш даражаси йилига 15% га барқарорлашиши кутилмоқда. Жорий даврда дивиденд тўловлари 60 минг сўмни ташкил этади. Талаб қилинаётган даромадлилик ставкаси 14%ни ташкил этади. Акциянинг қийматини аниқланг.

Мисол №9. Дилер томонидан акциядорлик жамиятининг номинал баҳоси 1000 сўмдан бўлган акцияни 1050 сўмдан 1500 тасини сотиб олинган, ҳисобот даврида акциядорлик жамияти 40% ставкада йиллик дивиденд

тўлаши кутилмоқда. Акция пакетининг кутилаётган сотиш баҳоси 1400 сўмдан бўлса, акцияларни сотиш мақсадга мувофиқ бўладими? Тушунтириб беринг.

Мисол №10. Ҳисобот даврида акциядорлик жамиятининг дивиденд тўлаши учун ажратилган фойдаси 1,2 млн. сўмни ташкил этади. Унинг реестрида 1600 та жойлаштирилган акцияси бўлиб ундан 400таси имтиёзли ва 1200таси оддий акциялардан иборат. Акцияларнинг номинал баҳоси 2000 сўмдан, имтиёзли акциялар учун йиллик даромад 40%ни ташкил этган бўлса, битта оддий акциянинг йиллик даромадлилик даражасини аниқланг.

Мисол №11. Акциядорлик жамиятининг ҳисобот даврида дивиденд тўлаш учун ажратилган фойдаси 102 млн. сўмни ташкил этади. Номинал баҳоси 2000 сўмдан акциядорларнинг 400таси имтиёзли ва 1300таси оддий акцияга эгадирлар. Имтиёзли акциялар бўйича йиллик даромадлилик 40 % ставкада бўлса, бир оддий акциянинг йиллик даромадлилик даражасини аниқланг?

Мисол №12. Номинал қиймати 1000 сўм, йиллик купонли ставкаси 8 % ва кварталда бир маротаба тўланадиган облигациянинг, агарда даромадлилик нормаси (бозор ставкаси) 12% бўлса, жорий қийматини аниқланг.

Мисол №13. Йиллик 6 минг сўмлик дивиденд бериладиган акциянинг бозор баҳоси 35 минг сўм. Агар корхонанинг инвестори учун даромадлилик меъёри 20%ни ташкил этса, акциянинг қийматини аниқланг.

Мисол №14. А корхонаси акция бўйича дивиденд тўловларининг ўсиши дастлабки икки йил мобайнида 25 % кутилмоқда. Ундан кейин дивидендларнинг ўсиш даражаси йилда 5 % га барқарорлашиши кутилмоқда. Жорий даврда дивиденд тўловлари 200 минг сўмни ташкил этади. Талаб қилинаётган даромадлилик ставкаси 12%ни ташкил этади. Акциянинг қийматини аниқланг.

Мисол №15. Номинал қиймати 30000 сўм бўлган акция 45000 сўмга сотиб олинди ва 1 йилдан кейин 50000 сўмга сотиб юборилди. Дивиденд ставкаси 18 %.

Аниқланг:

1. Дивиденд миқдорини.
2. Қўшимча даромад миқдорини.
3. Жами даромад суммасини.
4. Жами даромадлилик даражасини.
5. Рендит даражасини.

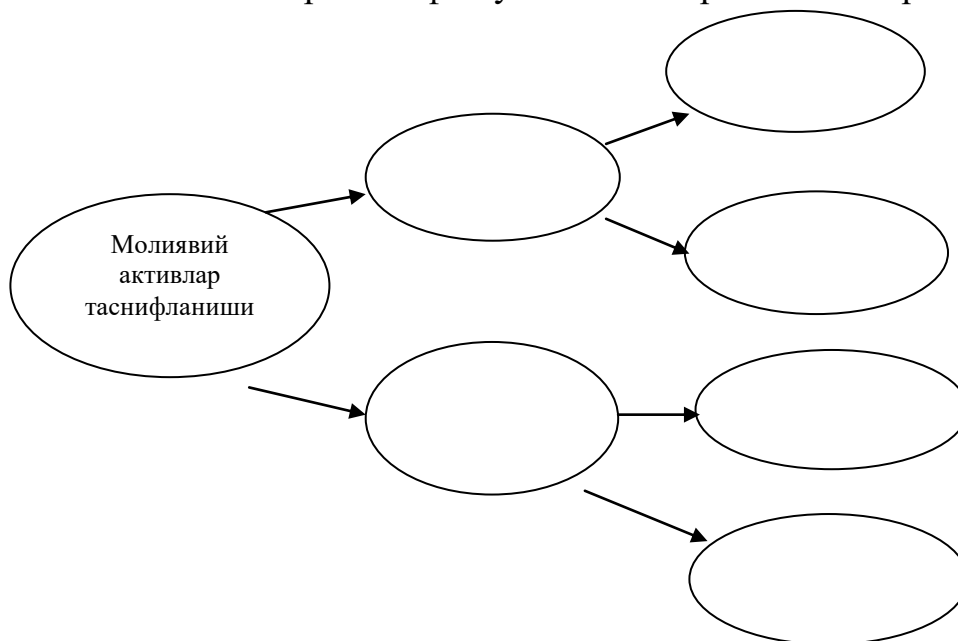
1-топширик

Молиявий активлар даромадлилигини баҳолашда эътибор қаратиладиган жиҳатларини қуйидаги жадвалда акс эттиринг.

Акциялар бўйича	Облигациялар бўйича	Кредит бўйича
1.	1.	1.
2.	2.	2.
n.	n.	n.

2-топширик

Молиявий активлар таснифи бўйича кластер шакллантиринг.

3-топширик

Қуйидаги жадвал маълумотларини диққат билан ўрганиб чиқинг.

	Биржа орқали савдо	Биржадан ташқари савдо
1. Акциялар сони, дона	5000	5000
2. Номинал баҳоси	2000	2000
3. Биржанинг комиссия йиғими, %	0,5	-
4. Депозит харажатлар	1,5	1,5
5. Брокерни рағбатлантиришга, %	2,0	-
6. Рўйхатдан ўтказиш учун тўлов, %	-	0,5
7. Таклиф қилинаётган баҳо, сўм	2200	2250

Инвестор иккиламчи бозордан йирик акция пакетини сотиб олмоқчи. Қайси бир шароитда акцияларни сотиб олиш ва битим тузиш харажати минимал миқдорида бўлишини аниқланг ва тушунтириб беринг.

7-Мавзу. “Дебиторлик ва кредиторлик қарзларини бошқариш” мавзуси бўйича мустақил таълим топшириқлари

Мавзу бўйича модулли топшириқлар

1. Дебиторлик ва кредиторлик қарзларининг юзага келиш сабабларини қуйидаги жадвалда акс эттиринг.

Дебиторлик қарзлари бўйича	Кредиторлик қарзлари бўйича
1.	1.
2.	2.
n.	n.

2. Тасаввур қилинг, сиз хусусий корхона молиявий менежерисиз. Фаолият юритаётган корхонангиз бўйича дебиторлик ва кредиторлик қарзларини самарали бошқариш бўйича амалга оширишингиз мумкин бўлган чора-тадбирларни қуйидаги Т-схемада акс еттиринг.

Дебиторлик қарзлари бўйича	Кредиторлик қарзлари бўйича
1.	1.
2.	2.
n.	n.

Назорат саволлари

1. Дебиторлик ва кредиторлик қарзларининг юзага келиш сабабларини изоҳлаб бера оласизми?

2. Корхоналар молиявий-хўжалик фаолиятида юзага келиши мумкин бўлган дебиторлик қарзлари турларини санаб ўтинг.

3. Дебиторлик қарзларининг олдини олиш ёки бартараф этиш бўйича кўриладиган қандай чора-тадбирларни биласиз?

4. Аккредитивларнинг иктисодий моҳияти ва дебиторлик қарзларини бошқаришдаги аҳамиятини тавсифлаб бера оласизми?

5. Факторинг операцияларининг қўлланиш механизмларини биласизми?

6. Кредиторлик қарзларини ўз вақтида сўндиришга қаратилган қандай чора-тадбирларни биласиз?

7. Дебиторлик ва кредиторлик қарзларини бошқаришда таъсир чораларининг ўрни ҳақида маълумот беринг.

8. Тўлов кредитлари ва унинг қарздорликни бартараф этишдаги аҳамиятини тушунтириб беринг.

Тестлар

1. Дебиторлик ва кредиторлик қарзларининг вужудга келиш сабаблари тўғри кўрсатилмаган жавобни белгиланг.

а) солиқ юкининг пасайиши ва қарз маблағларига еҳтиёжнинг йўқлиги;

б) бир тизимга бўйсунувчи корхоналар ўртасида занжирли боғланишнинг амал қилиши;

с) дебиторлик ва кредиторлик қарзлари бўйича таъсир доирасининг пастлиги ва аванс тўловларининг амал қилиши;

д) макроиқтисодий беқарорлик ҳолатлари юзага келиши.

2. Бир тизимга бўйсунувчи корхоналар ўртасида занжирли боғланишнинг амал қилиши натижасида дебиторлик қарзларининг вужудга келиши деганда нимани тушуниш мумкин?

а) бир-бирини тўлдирувчи ресурсларга эга корхоналар ўртасидаги иқтисодий муносабатлар амалга оширилиши натижасида дебиторлик ва кредиторлик қарзларининг юзага келишини;

б) дебиторлик ва кредиторлик қарзлари вужудга келишига мазкур ҳолат сабаб бўла олмайди;

с) барча иқтисодий субъектларнинг давлат томонидан доимий равишда бошқариб борилишини;

д) бозор иқтисодиёти шароитида битта тизимга бўйсунувчи корхоналар фаолият кўрсатмайди.

3. Аванс тўловларининг қўлланилиш мақсадини қандай изоҳлаш мумкин?

а) молиявий муносабатларда тўловни қафолатлайди;

б) солиқдан қочиш мақсадида амалга оширилади;

с) бизнес-режада белгиланганлиги учун амалга оширилади;

д) республикамизда аванс тўловлари мажбурий эмас.

4. Дебиторлик қарзларини бошқаришда эътибор қаратиладиган жиҳат нотўғри берилган жавобни белгиланг.

а) аввал кредит олиб кейин дебитор қарздорликка йўл қўйиш;

б) харидорлар билан оптимал ҳисоб-китоб шаклини белгилаш;

с) истеъмол кредитлари, тижорат кредитлари бўйича аниқ схемалар ишлаб чиқиш (тўлов жадвалларини ишлаб чиқиш);

д) дебиторлик қарзлари бўйича аниқ чегара ва меъёрни белгилаш;

5. Корхоналар томонидан тўловни 100 фоиз қафолатлаш мақсадида қўлланиладиган ҳисоб-китоб шакли қайси жавобда тўғри берилган?

а) аккредитив;

б) корхона томонидан халқаро операциялар учун валюта ҳисобрақами очиш;

с) тўловни олдиндан нақд пулда амалга ошириш;

д) бозор иқтисодиёти шароитида тўловни 100 фоиз қафолатлаш имкони мавжуд эмас.

6. Ўзаро ҳисоб-китобларда қўлланиладиган аккредитив ҳисоб-китоб шаклининг моҳиятини биласизми?

- а) аккредитивлар тўловни кафолатлаш мақсадида тижорат банкида махсус ҳисобрақам очишни назарда тутати;
- б) тўловни нақд пулда амалга оширишни назарда тутати;
- с) агар корхона ҳисобрақамида маблағ мавжуд бўлмаса ҳеч қандай молиявий операция амалга оширилмаслиги лозимлигини аңлатади;
- д) аккредитивлар қўлланилиши бозор иқтисодиёти қонуниятларига зид ва шунинг бундай тушунча амалиётдан чиқарилган.

7. Аккредитив ҳисобрақамлар очишни тартибга солувчи меъёрий ҳужжат қайси жавобда тўғри берилган?

- а) Ўзбекистон Республикаси Марказий банки Бошқарувининг 2013 йил 26 апрелдаги 9/1-сонли қарори билан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикасида нақд пулсиз ҳисоб-китоблар тўғрисида”ги Низом;
- б) Ўзбекистон Республикаси “Банклар ва банк фаолияти тўғрисида”ги Қонуни;
- с) Ўзбекистон Республикаси “Валютани тартибга солиш тўғрисида”ги Қонуни;
- д) Ўзбекистон Республикаси “Марказий банки тўғрисида”ги Қонуни.

8. Тижорат банкларида ҳисобварақлар режасига асосан аккредитив ҳисобварақ қайси рақам билан юритилади?

- а) 22602 – Мижозларнинг аккредитивлар бўйича депозитлари;
- б) 13101 – Хусусий корхоналарга ва корпорацияларга тақдим етилган қисқа муддатли ссудалар;
- с) 13901 – Давлат корхоналарига ва ташкилотларига тақдим етилган ўрта муддатли ссудалар;
- д) 22006 – Бошқа банкларга тўланадиган узоқ муддатли ссудалар.

9. Фақатгина санокли мижозлар бўйича дебиторлик қарзлари шаклланишига йўл қўймасдан кенг доирада кўплаб субъектлар билан ҳамкорликка киришиш орқали дебиторлик қарзлари бўйича риск даражасини пасайтириш амалиёти нима деб аталади?

- а) дебиторлик қарзларини диверсификациялаш;
- б) дебиторлик қарзларининг корхона молиявий барқарорлигига таъсирини доимий мониторинг қилиш, дебиторлик ва кредиторлик қарзлари нисбатини назорат қилиш;
- с) дебиторлик қарзлари бўйича таъсир чораларини белгилаш;
- д) дебиторлик қарзлари бўйича таъсир чораларини белгилаш.

10. Факторинг операцияларининг иқтисодий моҳиятини биласизми?

- а) маълум бир чегирмалар асосида дебиторлик қарзларини тижорат банклари томонидан сотиб олиш;
- б) кредиторлик қарзларини мажбурий тартибда тўлаш;
- с) дебиторлик қарзларини мажбурий тартибда ундириш;
- д) банк кредитларини қоплаш учун дебиторлик қарзларидан воз кечиш.

8-Мавзу. “Корхона пул оқимларини бошқариш” мавзуси бўйича мустақил таълим топшириқлари

Мавзу бўйича саволлар

1. Пул маблағлари оқими деганда нимани тушунасиш?
2. Корхонада пул маблағлари оқимини қандай баҳолаш усуллари мавжуд?
3. Пул маблағларини башоратлаш деганда нимани тушунасиш?
4. Корхона молиявий менежерининг пул маблағлари оқимини бошқаришдаги асосий вазифаларига нималар киради?
5. Операцион фаолиятдан келадиган пул маблағларига нималар киради?
6. Молиявий фаолиятдан келадиган пул маблағларига нималар киради?
7. Инвестицион фаолиятдан келадиган пул оқимларига нималар киради?
8. Пул оқими ҳаракати асосида фоизларни ҳисоблашнинг қандай усуллари мавжуд?
9. Пул оқимининг келгуси қиймати қандай ҳисобланади?
10. Пул оқимининг ҳозирги қиймати қандай ҳисобланади?

Масала №1

Қуйидаги илова қилинган “Пул оқимлари тўғрисидаги ҳисобот” маълумотлари асосида корхонанинг пул маблағларини ҳаракатини мустақил равишда ўрганинг, таҳлил қилинг ва хулосаларингизни беринг.

Аниқланг:

- а) ҳар бир фаолият бўйича пул оқимларини кирими ва чиқимини;
- б) ҳар бир фаолият бўйича соф пул оқимларини;
- в) Йил охиридаги пул маблағлари қолдиғини;
- г) Пул маблағларининг тушуми ва чиқими структурасини.

ПУЛ ОҚИМЛАРИ ТЎҒРИСИДАГИ ҲИСОБОТ (4-сонли шакл)

Кўрсаткичлар номи Наименование показателей	Сатр коди	Кирим Приход	Чиқим Расход
1	2	3	4
Операцион фаолият Операционная деятельность			
Маҳсулот (товар, иш ва хизмат)ларни сотишдан келиб тушган пул маблағлари	010	4517395,6	
Материал, товар, иш ва хизматлар учун мол етказиб берувчиларга тўланган пул маблағлари	020		1725282,9
Ходимларга ва улар номидан тўланган пул маблағлари Денежне платежи персоналу и от их имени	030		
Операцион фаолиятнинг бошқа пул тушумлар ва тўловлари	040	1921254,7	4320200,4
Жами: операцион фаолиятнинг соф пул кирими / чиқими (сатр. 010-020-030+/-040)	050	6438650,3	6045483,3
Инвестиция фаолияти			

Асосий воситаларни сотиб олиш ва сотиш	060	1484,1	
Номоддий активларни сотиб олиш ва сотиш	070		
Узоқ ва қисқа муддатли инвестицияларни сотиб олиш ва сотиш	080	349357,3	
Инвестицион фаолиятнинг бошқа пул тушумлари ва тўловлари	090		
Жами: инвестицион фаолиятнинг соф пул кирими/чиқими (сатр.060+/-070+/-080+/- -090)	100	350841,4	
Молиявий фаолият			
Олинган ва тўланган фоизлар	110	374998,1	
Олинган ва тўланган дивидентлар	120		
Акциялар чиқаришдан ёки хусусий капитал билан боғлиқ бўлган бошқа инструментлардан келган пул тушумлари	130		
Хусусий акциялар сотиб олингандаги пул тўловлари	140		
Узоқ ва қисқа муддатли кредит ва қарзлар бўйича пул тушумлари ва тўловлари	150		
Узоқ муддатли ижара (молиявий лизинг) бўйича пул тушумлари ва тўловлари	160		
Молиявий фаолиятнинг бошқа пул тушумлари ва тўловлари	170		
Жами: молиявий фаолиятнинг соф пул кирим/чиқим (сатр.110+/-120+130-140+/-150+/- -160+/-170)	180	374998,1	
Солиққа тортиш			
Тўланган даромад (фойда) солиғи	190		565531,2
Тўланган бошқа солиқлар	200		16210,7
Жами: тўланган солиқлар (сатр.190+200)	210		581741,9
Жами: молиявий-хўжалик фаолиятининг соф пул кирими/чиқими (сатр.050+/-100+/-180-210)	220	7164489,8	6627225,2
Йил бошидаги пул маблағлари	230	240164,7	
Йил охиридаги пул маблағлари	240	777429,3	

Мисол №1. Корхонанинг 650 млн.сўмлик мажбурияти 4 йилдан кейин сўндирилиши лозим. Мураккаб ҳисоб ставка 17 фоиз. Фоизлар ҳар олти ойда ҳисоблаб борилади. Мажбуриятнинг жорий қийматини аниқланг.

Мисол №2. Агар ҳар ойлик инфляция даражаси 1,6 фоизни ташкил этса, 8 ойдан сўнг дастлабки Р суммани 9 фоиз йиллик реал даромадлигини таъминлаш учун қанча фоизда инвестиция қилишимиз лозим (оддий фоиз ставкада).

Мисол №3. Дастлабки сумма 9800 минг сўм, ошган сумма 14300 минг сўм, йиллик мураккаб фоиз 13 %. Инвестицион даврни аниқланг. (ушбу масалани йиллик 13% мураккаб ҳисоб ставка асосида ҳам ишлаб иккала ҳолатни солиштириб хулоса ёзинг.)

Мисол №4. 29 млн.сўмлик вексель жорий йилнинг 27 ноябрида тўлаб бериш шarti билан 11 март куни банк томонидан ҳисобга олинди, йиллик 13 фоиз оддий ҳисоб ставка асосида. Банк томонидан дастлабки тўлаб берилган суммани аниқланг.

Мисол № 5. Инвестицион давр 5 йил. Ҳар йиллик инфляция даражаси 12 %. Дастлабки Р суммани йилик 8 фоиз реал даромадлилигини таъминлаш учун қанча фоизда жойлаштиришимиз лозим (мураккаб фоизда).

Мисол № 6. Агар ҳар ойлик инфляция даражаси 2 фоизни ташкил этса, 6 ойдан сўнг дастлабки Р суммани 10 фоиз йиллик реал даромадлилигини таъминлаш учун қанча фоизда инвестиция қилишимиз лозим (оддий фоиз ставкада).

Мисол № 7. Агар ойлик инфляция 2% бўлса, 3 ойда йиллик 5% даромадлиликни таъминлаш учун неча фоизлик ставкада маблағларни банкка жойлаштириш керак. (Оддий фоизларда)

Мисол № 8. Инвестицион давр 3 йил. Ҳар йиллик инфляция даражаси 9 %. Дастлабки Р суммани йилик 6 фоиз реал даромадлилигини таъминлаш учун қанча фоизда жойлаштиришимиз лозим (мураккаб фоизда).

Мисол № 9. Агар март ойида инфляция даражаси 2%ни, апрель ойида 1%ни, май ойида эса 3%ни ташкил этса, ушбу даврларда умумий инфляция даражаси неччига тенг?

Мисол № 10. Молиявий ресурсларни 3 йилга инвестиция қилишнинг қайси варианты маъқул: йиллик 18% оддий фоиз ставкада ёки йиллик 15% мураккаб фоиз ставкада? Йиллик 15% мураккаб фоиз ставкасига мос келадиган оддий фоиз ставкасини топинг?

Мисол № 11. Банк 8 ойга 10 млн.сўмлик кредит берди. Кутиладиган ойлик инфляция даражаси 2%. Даромад ставкаси 12%. Шу маълумотлар асосида инфляция даражасини ҳисобга олган ҳолда фоиз ставкасини, ошган қиймат суммасини ва фоиз тўлови миқдорини аниқланг.

Мисол № 12. Нафақа фондида бир хил миқдорда (300 минг сўм) ҳар йил пул ўтказилди. Фонд эса тушадиган маблағни 16% ставка билан банкка жойлаштиради. Тўлов муддати 25 йил. Бутун муддат учун рентани ошган қийматини аниқланг.

Мисол № 13. Дастлабки Р маблағ 4 йилга йиллик 19 мураккаб фоизда инвестиция қилинди. 1 йил инфляция даражаси 11 фоизни, иккинчи йили 9 фоизни, учинчи йили 14 фоизни ҳамда охириги йили 12 фоизни ташкил этди. Йиллик мураккаб фоиз кўринишидаги реал даромадлиликни аниқланг.

Мисол № 14. Корхонанинг қуйидаги тўртта шартнома бўйича мажбурияти мавжуд. Биринчи шартнома суммаси 265 млн.сўм тўлаш муддати эса 29 март, иккинчи шартнома суммаси 125 млн.сўм тўлаш муддати 22 май, учинчи шартнома суммаси 249 млн.сўм тўлаш муддати 18 сентябрь,

тўртинчи шартнома суммаси 235 млн.сўм тўлаш муддати эса 17 октябрь. Тўртта шартнома бирлаштирилиб 27 июль куни йиллик 15 фоиз оддий фоиз ставка асосида тўлаб беришга келишиб олинди. Янги шартноманинг суммасини аниқланг (ушбу масала йиллик 15 фоиз хисоб ставкада ҳам ишлансин, иккала ҳолатни солиштириб хулоса келтиринг).

Мисол №15. Корхонанинг қуйидаги тўртта шартнома бўйича мажбурияти мавжуд. Биринчи шартнома суммаси 467 млн.сўм тўлаш муддати эса 19 март, иккинчи шартнома суммаси 125 млн.сўм тўлаш муддати 2 май, учинчи шартнома суммаси 249 млн.сўм тўлаш муддати 18 август, тўртинчи шартнома суммаси 324 млн.сўм тўлаш муддати эса 17 ноябр. Тўртта шартнома бирлаштирилиб 10 октябрь куни йиллик 12 фоиз оддий фоиз ставка асосида тўлаб беришга келишиб олинди. Янги шартноманинг суммасини аниқланг.

Мисол №16. Корхона 10000 сўмни ҳар йили 4 йил давомида йиллик 12 фоиз даромад келтирувчи банк депозитига киритиб бормоқда. 4 йилдан кейинги йиғилган рента суммасини аниқланг.(Мураккаб фоизда)

9-Мавзу. “Корхона инвестицион фаолиятни бошқариш” мавзуси бўйича мустақил таълим топшириқлари

КЎРСАТКИЧЛАР			
Ўзбек тилида	Рус тилида	Инглиз тилида	Белгиси
Соф жорий қиймат	Чистая текущая стоимость	Net Present Value	NPV
Рентабеллик индекси	Индекс рентабельности	Profitability Index	PI
Фойданинг ички меъёри	Внутренняя норма прибыли	Internal Rate of Return	IRR
Модификация қилинган фойданинг ички меъёри	Модифицированная внутренняя норма прибыли	Modified Internal Rate of Return	MIRR
Қоплаш даври	Период окупаемости	Payback Period	PP
Дисконтланган пул оқимларининг қоплаш даври	Период окупаемости, рассчитанный на основе дисконтированных потоков	Discounted Payback Period	DPP

Инвестицион фаолиятнинг соф жорий қиймати

$$NPV = \sum_{t=1}^n \frac{CF_t}{(1+r)^t} - I_0$$

Бу ерда, CF_t – t даврда инвестицион лойиҳа бўйича пул оқимлари, r – даромадлик меъёри ёки дисконт ставка, I_0 – дастлабки харажатлар, t – йил, n – инвестицион лойиҳанинг амал қилиш муддати.

Инвестицион фаолиятнинг рентабеллик индекси

$$PI_{\text{лоийха}} = \frac{\text{Пул оқимларининг соф жорий қиймати}}{\text{Бошланғич инвестиция}} = \frac{\sum_{t=1}^n \frac{CF_t}{(1+r)^t}}{I_0} = 1 + \frac{NPV}{I_0}$$

Инвестицион фаолиятда фойданинг ички меъёри

$$IRR = r_0 - \frac{(r_1 - r_0)NPV(r_0)}{NPV(r_1) - NPV(r_0)}$$

Бу ерда, r_0 – дисконт ставкада лойиҳа соф жорий қиймати $NPV(r_0) < 0$, r_1 – дисконт ставкада лойиҳа соф жорий қиймати $NPV(r_1) > 0$ бўлади.

Инвестицион фаолиятда модификация қилинган фойданинг ички меъёри

$$MIRR = \sqrt[n]{\frac{FV_{CIF}}{PV_{COF}}} - 1$$

Бу ерда, FV_{CIF} – лойиҳадан жами тушумларнинг келгуси қиймати, PV_{COF} – лойиҳа бўйича жами тўловларнинг жорий қиймати

Инвестицияларни қоплаш муддати

$$PP = \frac{I_0}{CF}$$

Бу ерда, I_0 – бошланғич инвестициялар; CF — инвестиция лойиҳасини амалга оширишдан олинган йиллик пул тушумлари суммаси.

Инвестицион фаолиятда дисконтланган пул оқимларининг қоплаш даври

$$DPP = \frac{I_0}{DCF^{(\Sigma)}}$$

Бу ерда, $DCF^{(\Sigma)}$ – дисконтланган йиллик пул тушумлари.

1-вариант

1. Агар ҳар ойлик инфляция даражаси 2 фоизни ташкил этса, 4 ойдан сўнг дастлабки P суммани 12 фоиз йиллик реал даромадлилигини таъминлаш учун қанча фоизда инвестиция қилишимиз лозим (оддий фоиз ставкада).

2. Жадвални тўлдириш ва ҳар бир лойиҳа бўйича хулосаларни ёзма равишда келтириш.

Йиллар	Пул тушумлари/(харажатлар) (млн.сум)			
	1-лойиҳа (r=11%)	2-лойиҳа (r=10%)	3-лойиҳа (r=12%)	4-лойиҳа (r=14%)
0-й	2640	1980	7800	1600
1-й	-250	0	2400	- 300
2-й	1720	800	- 450	900
3-й	800	450	2600	1100
4-й	960	1500	2900	850
NPV	?	?	?	?
PI	?	?	?	?
DPP	?	?	?	?

2-вариант

1. Дастлабки Р маблағ 4 йилга йиллик 17 мураккаб фоизда инвестиция қилинди. 1 йил инфляция даражаси 10 фоизни, иккинчи йили 7 фоизни, учинчи йили 6 фоизни ҳамда охириги йили 9 фоизни ташкил этди. Йиллик мураккаб фоиз кўринишидаги реал даромадлиликни аниқланг (ушбу масалани оддий фоиз ставка кўринишида ҳам ечиб, иккала ҳолатни солиштириб хулоса келтиринг).

2. Корхонанинг 260 млн.сўмлик мажбурияти 3 йилдан кейин сўндирилиши лозим. Мураккаб ҳисоб ставка 11 фоиз. Фоизлар ҳар ойда ҳисоблаб борилади. Мажбуриятнинг жорий қийматини аниқланг.

3-вариант

1. 245 млн.сўмлик вексель жорий йилнинг 11 сентябрида тўлаб бериш шарти билан 12 апрел куни банк томонидан ҳисобга олинди, йиллик 14 фоиз оддий ҳисоб ставка асосида. Банк томонидан дастлабки тўлаб берилган суммани аниқланг.

2. Жадвални тўлдириш ва ҳар бир лойиҳа бўйича хулосаларни ёзма равишда келтиринг.

Йиллар	Пул тушумлари/(харажатлар) (млн.сум)		
	1-лойиҳа (r=9%)	2-лойиҳа (r=11%)	3-лойиҳа (r=14%)
0-й	2600	2600	2600
1-й	900	0	650
2-й	-150	950	1100
3-й	850	680	800
4-й	1100	1200	650
5-й	960	920	900
NPV	?	?	?
PI	?	?	?
DPP	?	?	?

4-вариант

1. Дастлабки сумма 24700 минг сўм, ошган сумма 31200 минг сўм, йиллик мураккаб фоиз 9 %. Инвестицион даврни аниқланг. (ушбу масалани йиллик 9 % мураккаб ҳисоб ставка асосида ҳам ишлаб иккала ҳолатни солиштириб хулоса ёзинг.)

2. Инвестицион давр 4 йил. Инфляция даражалари қуйидагича 1й-9%, 2й-7%, 3й-11%, 4й-7%. Дастлабки Р суммани йилик 11 фоиз реал даромадлилигини таъминлаш учун қанча фоизда жойлаштиришимиз лозим (мураккаб фоизда).

5-вариант

1. Агар ҳар ойлик инфляция даражаси 1,6 фоизни ташкил этса, 8 ойдан сўнг дастлабки Р суммани 9 фоиз йиллик реал даромадлилигини таъминлаш учун қанча фоизда инвестиция қилишимиз лозим (оддий фоиз ставкада).

2. Жадвални тўлдириг ва ҳар бир лойиҳа бўйича хулосаларни ёзма равишда келтириг.

Йилла Р	Пул тушумлари/(ҳаражатлар) (млн.сум)			
	1-лойиҳа (r=11%)	2-лойиҳа (r=10%)	3-лойиҳа (r=12%)	4-лойиҳа (r=14%)
0-й	1850	1700	2960	3250
1-й	250	0	1400	- 300
2-й	780	800	- 450	1700
3-й	1100	450	1680	2100
4-й	590	1500	1900	900
NPV	?	?	?	?
PI	?	?	?	?
DPP	?	?	?	?

6-вариант

1. Дастлабки Р маблағ 4 йилга йиллик 19 мураккаб фоизда инвестиция қилинди. 1 йил инфляция даражаси 11 фоизни, иккинчи йили 9 фоизни, учинчи йили 14 фоизни ҳамда охириги йили 12 фоизни ташкил этди. Йиллик мураккаб фоиз кўринишидаги реал даромадлиликни аниқланг (ушбу масалани оддий фоиз ставка кўринишида ҳам ечиб, иккала ҳолатни солиштириб хулоса келтириг).

2. Жадвални тўлдириг ва ҳар бир лойиҳа бўйича хулосаларни ёзма равишда келтириг.

Йиллар	Пул тушумлари/(ҳаражатлар) (млн.сум)		
	1-лойиҳа (r=9%)	2-лойиҳа (r=11%)	3-лойиҳа (r=14%)
0-й	1900	1900	1900
1-й	450	0	400
2-й	680	780	1450

3-й	-200	590	-300
4-й	170	95	79
5-й	1650	1290	900
NPV	?	?	?
PI	?	?	?
DPP	?	?	?

7-вариант

1. Дастлабки сумма 9800 минг сўм, ошган сумма 14300 минг сўм, йиллик мураккаб фоиз 13 %. Инвестицион даврни аниқланг. (ушбу масалани йиллик 13% мураккаб ҳисоб ставка асосида ҳам ишлаб иккала ҳолатни солиштириб хулоса ёзинг.)

2. Инвестицион давр 5 йил. Ҳар йиллик инфляция даражаси 12 %. Дастлабки Р суммани йилик 8 фоиз реал даромадлилигини таъминлаш учун қанча фоизда жойлаштиришимиз лозим (мураккаб фоизда).

8-вариант

1. Инвестицион давр 4 йил. Ҳар йиллик инфляция даражаси 7 %. Дастлабки Р суммани йилик 9 фоиз реал даромадлилигини таъминлаш учун қанча фоизда жойлаштиришимиз лозим (мураккаб фоизда).

2. Жадвални тўлдириш ва ҳар бир лойиҳа бўйича хулосаларни ёзма равишда келтириш.

Йиллар	Пул тушумлари/(харажатлар) (млн.сум)		
	1-лойиҳа (r=9%)	2-лойиҳа (r=11%)	3-лойиҳа (r=14%)
0-й	1900	1900	1900
1-й	450	0	400
2-й	680	780	1450
3-й	-200	590	-300
4-й	170	95	79
5-й	1650	1290	900
NPV	?	?	?
PI	?	?	?
DPP	?	?	?

9-вариант

1. Дастлабки сумма 12400 минг сўм, ошган сумма 17600 минг сўм, йиллик мураккаб фоиз 16 %. Инвестицион даврни аниқланг. (ушбу масалани йиллик 16% мураккаб ҳисоб ставка асосида ҳам ишлаб иккала ҳолатни солиштириб хулоса ёзинг.)

2. Жадвални тўлдириш ва ҳар бир лойиҳа бўйича хулосаларни ёзма равишда келтириш.

Йиллар	Пул тушумлари/(харажатлар) (млн.сўм)			
	1-лойиҳа (r=11%)	2-лойиҳа (r=10%)	3-лойиҳа (r=12%)	4-лойиҳа (r=14%)
0-й	2640	1980	7800	1600
1-й	-250	0	2400	- 300
2-й	1720	800	- 450	900
3-й	800	450	2600	1100
4-й	960	1500	2900	850
NPV	?	?	?	?
PI	?	?	?	?
DPP	?	?	?	?

10-вариант

1. Мижоз томонидан тижорат банкка 21 млн сўмлик маблағ 5 йилга 9 фоизга жойлаштирилди. Ошган суммани оддий ва мураккаб фоизда ҳисобланг ҳамда ушбу банк операциясини ҳар йиллик, ҳар олти ойлик, ҳар кварталлик фоизлар ҳисобланса қандай фарқ келиб чиқишини хулоса шаклида ёзинг.

2. Жадвални тўлдилинг ва ҳар бир лойиҳа бўйича хулосаларни ёзма равишда келтиринг.

Йиллар	Пул тушумлари/(харажатлар) (млн.сум)		
	1-лойиҳа (r=9%)	2-лойиҳа (r=11%)	3-лойиҳа (r=14%)
0-й	4200	4200	4200
1-й	1100	0	1300
2-й	900	1900	1450
3-й	-250	980	-300
4-й	1500	1500	1000
5-й	2800	1350	900
NPV	?	?	?
PI	?	?	?
DPP	?	?	?

11- вариант

1. Инвестор ишлаб чиқариш корхонасини ишга тушириш учун 180 млн.сўм инвестиция қилмоқчи. Бизнес режа маълумотларига кўра йиллик пул тушумлари қуйидагича: биринчи йил – 45 млн, иккинчи йил – 55 млн, учинчи йил – 70 млн, тўртинчи йил 80 млн, бешинчи йил – 95 млн сўм. Киритилаётган инвестиция лойиҳасининг соф жорий қиймати ва дисконтланган қоплаш муддатини аниқланг. Дисконт ставкаси мос равишда: 12, 14, 15, 16, 18 %.

2. Инвестор хизмат кўрсатиш объектига 150 млн.сўм инвестиция қилмоқчи. Бизнес режа малумотларига кўра йиллик пул тушумлари қуйидагича: биринчи йил – 30 млн, иккинчи йил – 50 млн, учинчи йил – 60 млн, тўртинчи йил – 70 млн, бешинчи йил – 80 млн сўм. Бу инвестиция лойиҳасининг қоплаш муддати дисконтланган усулда ҳисобланг. Мос равишда дисконт ставкалари: 12, 13, 14, 16, 18 %.

12- вариант

1. Корхона қуйидаги инвестицион лойиҳани таҳлил қилмоқда. Лойиҳа бўйича дастлабки харажатлар 3млн.сўм, қолдиқ қиймат 0 сўм, лойиҳани амалга ошириш муддати 3 йилни ташкил этади.

Йиллар	Солиқ тўловларини тўлагандан сўнг кутилаётган фойда, млн.сўм
1 йил	1,4
2 йил	1,5
3 йил	1,7

Дисконт ставка 15%, кутилаётган йиллик инфляция даражаси 7% бўлса, ушбу шароитда инвестицион лойиҳанинг соф жорий қийматини аниқланг.

2. Корхона молиявий менежери асбоб ускуналарини янгилаш масаласини кўриб чиқмоқда. Ҳолат таҳлил қилиниб, қуйидаги маълумотлар олинди:

Кўрсаткичлар	Эски асбоб ускуналар	Янги асбоб ускуналар
Сотиб олиш қиймати, сўм	600000	650000
Баланс қиймати, сўм	420000	-
Яроқлилиқ муддати, йил	7	7
Ишлаб чиқариш харажатлари, сўм/йил	350000	300000

Эски ва янги асбоб ускуналарнинг 7 йилдан кейинги қолдиқ қиймати 0 га тенг бўлиши кутилмоқда. Ҳозир эски асбоб ускуналарни 410000 сўмга сотиб юбориш мумкин. Инвестициялар бўйича муқобил харажатлар 11%га тенг. Асбоб ускуналарни янгилашни мақсадга мувофиқлигини аниқланг.

13 – вариант

1. Корхона 2та $r=12\%$ лик инвестицион лойиҳаларни таҳлил қилмоқда. 1-лойиҳа дастлабки харажатлари 1,5 млн.сўмни ташкил этади. 2-лойиҳа дастлабки харажатлари 1,7 млн.сўмни ташкил этади. Бу лойиҳалар бўйича соф пул тушумлари қуйидагича:

№	1-лойиха (млн.сўм)	2-лойиха (млн.сўм)
1.	0,5	0,2
2.	0,7	0,4
3.	0,9	0,7
4.	--	0,8
5.	--	0,6

Ушбу лойихаларнинг соф жорий қийматини аниқланг.

2. Корхона станокларни алмаштириш масаласини кўриб чиқмоқда. Ҳолатни таҳлил қилиб қуйидаги натижаларга келинди:

Кўрсаткичлар	Эски станоклар	Янги станоклар
Сотиб олиш қиймати	500000	700000
Балас қиймати	400000	--
Хизмат қилиш муддати	8 йил	8 йил
Ишлаб чиқариш харажатлари , йилига	375000	318000

Эски ва янги станокларнинг 8 йилдан кейинги қиймати “0” га тенг. Ҳозир эски воситани 350000 сўмга сотиб юбориш мумкин. Инвестицион чегирмалар 12% га тенг. Станокларни алмаштириш маъқулми ёки маъқул эмаслигини аниқланг.

14 - вариант

1. Шартнома бўйича фирма ўз қарзини (700 минг сўм) икки тўлов билан қоплаши керак. Биринчи тўлов 90 кундан кейин, иккинчи -120 кун. Тўлов суммалари тегашли равишда 400 ва 300 минг сўм. Фоиз ставкаси (оддий ставкаларда) - 42 % (йиллик). Йил 300 кун. Фирманинг шароити бўлмаганлиги туфайли кредитор билан қоплаш муддатини 180 кунга узайтиришга келишди ва тўловлар бирлаштириладиган бўлди, яъни кара битта тўлов билан қопланади. Бирлаштирилган тўлов суммаси аниқлансин.

2. Корхона инвестицион лойиҳани таҳлил қилмоқда. Ўрганилаётган лойиҳа бўйича дастлабки харажатлар 4 млн.сўмни ташкил этади. Солиқларни тўлагандан кейин кутилаётган фойда 1-йил 1,7 млн.сўм, 2-йил 1,3 млн.сўм, 3-йил 1,6 млн.сўмга тенг. Йиллик инфляция эса 5%ни ташкил этади. Ушбу ўрганилаётган лойиҳанинг соф жорий қийматини топинг.

15 – вариант

1. Корхона $r=12\%$ лик инвестицион лойиҳани таҳлил қилмоқда. Лойиҳа бўйича дастлабки харажатлар 1,7 млн.сўмни ташкил этади. Бу лойиҳа бўйича соф пул тушумлари қуйидагича:

Йиллар	Лойиҳа (млн.сўм)
1.	0,2
2.	0,4

3.	0,7
4.	0,8
5.	0,6

Ушбу лойиханинг соф жорий қийматини аниқланг.

2. Корхона $r=11\%$ лик инвестицион лойиҳани таҳлил қилмоқда. Лойиҳа бўйича дастлабки харажатлар 2,0 млн.сўмни ташкил этади. Бу лойиҳа бўйича соф пул тушумлари қуйидагича:

Йиллар	Лойиҳа (млн.сўм)
1.	0,2
2.	0,4
3.	0,7
4.	--
5.	0,6

Ушбу лойиханинг соф жорий қийматини аниқланг.

15 – вариант

1. Корхона $r=15\%$ лик инвестицион лойиҳани таҳлил қилмоқда. Лойиҳа бўйича дастлабки харажатлар 2,0 млн.сўмни ташкил этади. Бу лойиҳа бўйича соф пул тушумлари қуйидагича:

Йиллар	Лойиҳа (млн.сўм)
1.	0,8
2.	1,1
3.	0,6
4.	--
5.	--

Ушбу лойиханинг соф жорий қийматини аниқланг.

2. Корхона $d=12\%$ лик инвестицион лойиҳани таҳлил қилмоқда. Лойиҳа бўйича дастлабки харажатлар 2,0 млн.сўмни ташкил этади. Бу лойиҳа бўйича соф пул тушумлари қуйидагича:

Йиллар	Лойиҳа (млн.сўм)
1.	0,8
2.	1,1
3.	0,6
4.	--
5.	--

Ушбу лойиханинг соф жорий қийматини аниқланг.

Инвестицион лойиҳаларни баҳолашдаги қуйидаги келтирилган муаммоларни таҳлил қилинг

1-Муаммо	IRR кўрсаткичи билан боғлиқ муаммолар																									
	Муаммо Қуйидаги пул оқимларига эга лойиҳаларни кўриб чиқинг: <table><thead><tr><th>Лойиҳа</th><th>0</th><th>1</th><th>2</th></tr></thead><tbody><tr><td>A</td><td>-375</td><td>-300</td><td>900</td></tr><tr><td>B</td><td>-22,222</td><td>50,000</td><td>-28,000</td></tr><tr><td>C</td><td>400</td><td>400</td><td>-1,056</td></tr><tr><td>D</td><td>-4,300</td><td>10,000</td><td>-6,000</td></tr></tbody></table> Ушбу лойиҳалардан қай бирининг IRR кўрсаткичи 20%га яқин? Бу лойиҳалардан қай бирида IRR кўрсаткичи лойиҳани қабул қилиш учун асос бўлиб ҳисобланади?	Лойиҳа	0	1	2	A	-375	-300	900	B	-22,222	50,000	-28,000	C	400	400	-1,056	D	-4,300	10,000	-6,000					
Лойиҳа	0	1	2																							
A	-375	-300	900																							
B	-22,222	50,000	-28,000																							
C	400	400	-1,056																							
D	-4,300	10,000	-6,000																							
2-Муаммо	NPV кўрсаткичи ва ўзаро бир-бирини инкор этувчи лойиҳалар																									
	Муаммо Сизнинг университетингиз олдидаги савдо билан шуғулланувчи кўчмас мулк. Унинг жойлашувини инобатга олиб, сиз бу ерда студентларга мўлжалланган бизнесни жуда муваффақиятли бўлади деб ҳисоблайсиз. Сиз бир қанча имкониятларни ўрганиб чиқдингиз ва баҳолашлардан қуйидаги пул маблағлари оқимини (кўчмас мулкни сотиб олиш қийматини қўшган ҳолда) ўйлаб топдингиз. Сиз, қандай инвестицияларни танлашингиз керак? <table><thead><tr><th>Лойиҳа</th><th>Бошланғич инвестиция</th><th>Биринчи йилдаги пул оқими</th><th>Ўсиш суръати</th><th>Капитал қиймати</th></tr></thead><tbody><tr><td>Китоб дўкони</td><td>\$300,000</td><td>\$63,000</td><td>3.0%</td><td>8%</td></tr><tr><td>Кафе</td><td>\$400,000</td><td>\$80,000</td><td>3.0%</td><td>8%</td></tr><tr><td>Музика дўкони</td><td>\$400,000</td><td>\$104,000</td><td>0.0%</td><td>8%</td></tr><tr><td>Электроника дўкони</td><td>\$400,000</td><td>\$100,000</td><td>3.0%</td><td>11%</td></tr></tbody></table>	Лойиҳа	Бошланғич инвестиция	Биринчи йилдаги пул оқими	Ўсиш суръати	Капитал қиймати	Китоб дўкони	\$300,000	\$63,000	3.0%	8%	Кафе	\$400,000	\$80,000	3.0%	8%	Музика дўкони	\$400,000	\$104,000	0.0%	8%	Электроника дўкони	\$400,000	\$100,000	3.0%	11%
Лойиҳа	Бошланғич инвестиция	Биринчи йилдаги пул оқими	Ўсиш суръати	Капитал қиймати																						
Китоб дўкони	\$300,000	\$63,000	3.0%	8%																						
Кафе	\$400,000	\$80,000	3.0%	8%																						
Музика дўкони	\$400,000	\$104,000	0.0%	8%																						
Электроника дўкони	\$400,000	\$100,000	3.0%	11%																						

10-Мавзу. “Корхоналарда молиявий рискларни бошқариш” мавзуси бўйича мустақил таълим топшириқлари

Мавзу бўйича модулли топшириқлар

1. Молиявий рискларни бошқаришнинг ички механизмларини тавсифланг.

Рисклардан қочиш	Операциялар бўйича чегаралар белгилаш	Хеджирлаш	Диверсификациялаш	Рискларни тақсимлаш

2. Ишлаб чиқариш, тижорат ва молиявий рискларни баҳолашда эътибор қаратиладиган жиҳатлар бўйича қуйидаги жадвални тўлдиринг.

Ишлаб чиқариш рисклари бўйича	Тижорат рисклари бўйича	Молиявий рисклар
1.	1.	1.
2.	2.	2.
п.	п.	п.

Назорат саволлари

- Молиявий рисклар иқтисодий моҳиятини қандай изоҳлайсиз?
- Корхоналарда юзага келиши мумкин бўлган молиявий рискларни қандай белгилар бўйича таснифлаш мумкин?
- Молиявий рисклар турларини ўзаро фарқлай оласизми?
- Корхона молиявий барқарорлиги пасайиш riskини қандай тушуниш мумкин ва унинг олдини олиш бўйича қандай чора-тадбирлар кўриш лозим?
- Корхона тўловга лаёқатсизлик riskи қандай ҳолатларда юзага келади?
- Инвестицион risk ва инфляцион risk ўртасида ўзаро боғлиқлик мавжудми?
- Қандай ҳолатларда солиқлар амал қилиши билан боғлиқ молиявий рисклар юзага келиши мумкин?
- Рискларни бошқариш методларини санаб ўтинг ва уларнинг моҳияти ҳақида тўхталинг.
- Рискларни бошқариш принципларининг моҳияти ва корхоналар молиявий-хўжалик фаолиятидаги аҳамияти ҳақида фикр билдиринг.

10. Рисклардан қочиш амалиётида корхона томонидан эътибор қаратиладиган жиҳатлар ҳақида фикр билдиринг.

11. Операциялар бўйича чегаралар белгилаш орқали рискларни камайтиришнинг ўзига хос хусусиятларини келтиринг.

12. Хеджирлаш орқали молиявий рискларнинг олдини олишнинг афзалликлари ва камчиликлари ҳақида фикр билдиринг.

13. Тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланаётганингизда диверсификациялаш амалиётини қўллай оласизми?

14. Диверсификациялашнинг иқтисодий тараққиётдаги аҳамияти ҳақида фикр билдиринг.

15. Синдикатлар орқали рискларни тақсимлашнинг бозор иқтисодиёти шароитидаги аҳамиятини изоҳлаб беринг.

Тестлар

1. Белгиланган мақсадларни амалга оширишнинг ноаниқлиги шароитида молиявий фаолиятдан кўзланган мақсад натижаларига йўналтирилган мулкдорлар ёки молиявий менежерлар томонидан қабул қилинган молиявий қарорларнинг иқтисодий зарар (молиявий йўқотиш)лар келтириш еҳтимоли ўзида нимани англатади?

- а) молиявий рисклар;
- б) иқтисодий йўқотишлар;
- с) молиявий зарарлар;
- д) кутилмаган натижалар

2. Суғурталанадиган молиявий рисклар деганда қандай рискларни тушуниш мумкин?

- а) қонунчилик билан таъқиқланмаган суғурта компаниялари томонидан суғурталаниши мумкин бўлган молиявий рискларни;
- б) фақатгина айрим суғурта компаниялари томонидан суғурталаниши мумкин бўлган рискларни;
- с) солиқ рискларидан бошқа барча молиявий рискларни;
- д) амалиётда барча молиявий рискларни суғурталанадиган молиявий рисклар сифатида изоҳлаш мумкин.

3. Фан-техника ютуқларини амалиётга жорий етиш натижасида кутилган иқтисодий самарадорликка ериша олмаслик хавфи қандай молиявий риск турини ўзида ифодалайди?

- а) инновацион молиявий риск;
- б) инвестицион риск;
- с) криминоген риск;
- д) суғурталанмайдиган молиявий риск.

4. Корхона ташқи иқтисодий фаолиятидаги операцияларида фойдаланиладиган хорижий валюта айирбошлаш курсининг ўзгариши бевосита таъсири натижасида кутилган даромадларнинг ва бу операциялардан кутилган пул оқимларининг тўлиқ олинмаслиги орқали кўзга ташланадиган молиявий риск тури:

- а) валюта rischi;
- б) кредит rischi;
- с) фоиз rischi;
- д) депозит rischi.

5. Молиявий-хўжалик фаолиятининг алоҳида йўналишларини амалга оширишга янги солиқларнинг жорий етилиш еҳтимоли, амалдаги солиқлар ставкаларининг ошиш еҳтимоли, корхона томонидан фойдаланилаётган солиқ имтиёзларининг бекор қилиниши, кутилган солиқ текширувлари қайси молиявий риск турининг юзага келишига сабаб бўлади?

- а) солиқ rischi;
- б) инфляцион риск;
- с) инновацион риск;
- д) валюта rischi.

6. Riskлилик даражаси юқори бўлган молиявий операциялардан воз кечиш, шартнома мажбуриятларини тизимли равишда бузиб келаётган ҳамкорлардан воз кечиш, юқори миқдордаги қарз капиталидан фойдаланишдан воз кечиш, паст ликвидли айланма активлардан юқори даражада фойдаланишдан воз кечиш молиявий riskларни нейтраллаштиришнинг қайси механизмига мос келади?

- а) riskлардан қочиш амалиёти;
- б) riskларни диверсификациялаш амалиёти;
- с) riskларни минималлаштириш амалиёти;
- д) riskларни тизимлаштириш амалиёти.

7. Қарз маблағларидан фойдаланиш бўйича чегара белгилаш, юқори ликвидли активлар минимал чегарасини белгилаш, истеъмол ва тижорат кредитларининг битта харидор бўйича максимал миқдорини белгилаш, емитентларга нисбатан қимматли қоғозлар бўйича максимал молиявий кўйилмалар миқдорини белгилаш, дебиторлик қарзи бўйича максимал муддат ва миқдорни белгилаш riskларни нейтраллаштиришнинг қайси ички механизмини ўзида ифодалайди?

- а) операциялар бўйича чегаралар белгилаш;
- б) riskлардан қочиш амалиёти;
- с) riskларни диверсификациялаш амалиёти;
- д) riskларни тақсимлаш.

8. Фьючерс шартномаларидан фойдаланиш орқали хеджирлаш амалиёти қандай рискларнинг олдини олишга хизмат қилади?

а) товарлар ёки қимматли қоғозларнинг нархлари ўсиши билан боғлиқ молиявий рискларнинг;

б) аксия курсининг пасайиши ва товарлар баҳосининг ошиши билан боғлиқ молиявий рискларнинг;

с) импорт товарлари бўйича божхона тўловларининг ўзгариши билан боғлиқ рискларнинг;

д) экспорт товарларига нисбатан чекловлар натижасида юзага келиши мумкин бўлган рискларнинг.

9. Молиявий рискларни бошқаришда диверсификациялаш амалиёти корхоналар учун қандай имкониятни яратиб беради?

а) рискларни тақсимлаш имкониятини;

б) рискларни бутунлай нейтраллаштириш имкониятини;

с) рискларни олдиндан баҳолаш имкониятини;

д) молиявий рискларнинг олдини олиш имкониятини.

10. Молиявий операция иштирокчилари ўртасида рискларни тақсимлаш амалиёти тўғри келтирилган жавобни белгиланг.

а) рискларни инвестицион лойиҳа иштирокчилари ўртасида тақсимлаш;

б) рискларни бирламчи тартибда яқка ҳолда суғурталаш;

с) рискларни мол етказиб берувчи зиммасида қолдириш;

д) рискларни бош молиялаштирувчи зиммасига ўтказиш.

11-Мавзу. “Корхоналарда харажатларни бошқариш” мавзуси бўйича мустақил таълим топшириқлари

Бир бирлик сотилган маҳсулотга тўғри келадиган ўртача харажатлар

$$AC = \frac{TC}{SP}$$

Бу ерда, AC - Бир бирлик сотилган маҳсулотга тўғри келадиган ўртача харажатлар, TC - жаъми харажатлар, SP – сотилган маҳсулотлар ҳажми.

Критик сотиш ҳажми

$$Q_c = \frac{FC}{p - v}$$

Бу ерда, Q_c - натурал бирликдаги критик сотиш ҳажми, p - бир бирлик маҳсулотнинг баҳоси, v - бир бирлик маҳсулот ишлаб чиқаришга кетган ўзгарувчан харажатлар.

Ишлаб чиқариш левириджни баҳолаш

$$PL = \frac{TGI}{TQ}$$

Бу ерда, TGI - умумий фойданинг ўзгариш темпи, TQ - натурал бирликдаги сотиш хажмининг ўзгариш темпи.

Молиявий левириджни баҳолаш

$$FL = \frac{TNI}{TGI}$$

Бу ерда, TNI-соф даромаднинг ўзгариш темпи, TGI-умумий фойданинг ўзгариш темпи.

Мисол №1. Молиявий менежернинг қайси вариантни танлаши корхона учун юқори самара келтиради?

т/р	Кўрсаткичлар	1-вариант	2-вариант	3-вариант	4-вариант
1	Реализация қилинадиган маҳсулот сони	10000	8000	7000	6000
2	Маҳсулот сотиш баҳоси	250	300	300	250
3	1 дона маҳсулотга сарфланадиган ўзгарувчан харажат	150	170	160	100
4	Доимий харажатлар	1000000	1000000	1000000	1000000

Мисол №2. Корхона нечта дона маҳсулот сотса корхона зарар кўрмайди? Бошқа сўз билан айтганда корхона ишлаб чиқариш фаолиятининг зарасизлик нуктасини топинг.

№	Кўрсаткичлар	Битта маҳсулот	Умум ишлаб чиқариш
1	Маҳсулот сотиш	250	
2	ўзгарувчан харажатлар		
2.1	Хом ашё ва материаллар	80	
2.2	Кучли электр энергия	40	
2.3	Ишбай иш ҳақи харажатлари	20	
2.4	Transport xarajatlari	10	
3	Доимий харажатлар		
3.1	Амортизация харажатлари		600000
3.2	Вақтбай иш ҳақи харажатлари		300000
3.3	Умумцех харажатлари		100000

Мисол №3. Корхона маҳсулот ишлаб чиқариш учун станок сотиб олди. Станок 2 хил ўлчамли, яъни катталар ва кичиклар учун мўлжалланган кийимлар ишлаб чиқаради. Қуйидаги жадвал маълумотларидан фойдаланган ҳолда корхона ушбу икки маҳсулотдан қанча миқдорда ишлаб чиқариб сотса зарар кўрмайди?

Кўрсаткичлар	Битта маҳсулотнинг сотиш баҳоси	Битта маҳсулотга тўғри келадиган ўзгарувчан харажатлар	Доимий харажатлар
Катталар кийими	250	150	1000000
Кичиклар кийими	200	100	

Мисол №4. Корхона 2015-йил 1-апрелда 14000000 сўмлик ишалаб чиқариш машинасини сотиб олди. Колдик киймати 2500000 сўм, хизмат килиш муддати 8 йил. У хизмат килиш муддати давомида 10000 км ва 2013-йили 1500 км юрган. 2013-йил учун станок амортизация ажратмасини хисобланг (корхона ишлаб чиқаришга қўшган хиссаси усулдан фойдаланади)

Мисол №5. Корхона харажатлари: моддий харажатлар 560 млн. сўм, иш ҳақи ва ижтимоий ажратмалар - 450, амортизация - 200, бошқа харажатлар - 81. Фойда суммаси 500 млн. сўм. Устав фонди 20,0 млн. сўм. Инвестиция миқдори 560 млн. сўмга тенг. Самарадорлик нормаси 0,15. Келтирилган харажатлар суммасини аниқланг.

Мисол №6. Биринчи кварталда корхона 15000 дона маҳсулот ишлаб чиқариб, ҳар бир маҳсулотни 30000 сўмдан сотди. Бунда ҳар бир маҳсулотга 20000 сўм ўзгарувчан харажатлар тўғри келади. Доимий харажатларнинг умумий суммаси – 9000000 сўмдан иборат. Бозорда ушбу товарга талабнинг кўпайиши натижасида корхона раҳбарияти томонидан маҳсулот ишлаб чиқаришни 10%га оширилиши, корхона фойдаси ва иқтисодий рентабеллигига қандай таъсир этади?

Мисол №7. Корхона қуйидаги кўрсаткичларга эга: банкдан йиллик 8% билан олинган кредит суммаси - 200000 сўм, 1 дона маҳсулотнинг нархи - 50 сўм, 1 дона маҳсулотга тўғри келадиган ўзгарувчан харажатлар - 25 сўм, доимий харажатлар - 100000 сўм, ишлаб чиқариш ҳажми - 8000 дона. Ишлаб чиқариш ва молиявий левериджни аниқланг.

Мисол №8. Компания доимий харажатлари йилига 30 млн. сўмни ташкил этади. Ишлаб чиқарилаётган маҳсулотнинг ҳар бирига 175 сўм

ўзгарувчан харажат тўғри келади. Маҳсулотни сотиш нархи 200 сўмдан иборат бўлса, қуйидагиларни аниқланг:

- а) Компаниянинг маҳсулот ишлаб чиқариш критик нуқтасига мос келувчи ишлаб чиқариш ҳажмини (маҳсулот бирлигида ва пул бирлигида);
- б) Агар ҳар бир маҳсулотга тўғри келувчи ўзгарувчан харажатлар камайтирилиб 168 сўмни ташкил этса, у ҳолда компаниянинг йиллик ишлаб чиқариш ҳажми қандай ўзгаради?
- в) Доимий харажатларни 30,75млн.сўмга кўтарилиши компаниянинг йиллик ишлаб чиқариш ҳажмига қандай таъсир этади?
- г) Агар маҳсулот сотиш ҳажми 15%га ошса, компания фойдаси қандай ўзгаради?

Мисол №9. Корхона 1000 дона маҳсулотни 100 сўмдан сотди. Бунда ўзгарувчан харажатлар 6000 сўмни, доимий харажатлар эса 2000 сўмни ташкил этди. Ушбу операциянинг даромадлилигини таҳлил қилинг.

Мисол №10. 2015 йилда компаниянинг сотишдан тушган тушуми 12,4 млн.сўмни, ўзгарувчан харажатлар (хом ашё ва материаллар, иш ҳақи, устама харажатлар) ва маъмурий харажатлар эса мос равишда тушумнинг 68 ва 8%ини, сотиш харажатлари ўзгарувчан харажатларнинг 12%ини ташкил этди. Жорий йилнинг бошида компания йиллик 12% ставкага эга бўлган 5 млн. сўм узоқ муддатли банк кредитини олди. Компания фойдаси ва сотиш бўйича рентабеллик кўрсаткичини аниқланг.

12-Мавзу. “Корхоналарда нарх шаклланиш жараёнини бошқариш” мавзуси бўйича мустақил таълим топшириқлари

Умумий кўринишда нарх шаклланиши

$$H=T+D+C$$

Бу ерда, T - маҳсулот таннари (ишлаб чиқариш чиқимлари), D - ишлаб чиқарувчининг (корхонанинг) даромади, C - солиқлар, йиғимлар, тўловлар, ажратмалар.

“Харажатлар +” (*Cost Plus Pricing*) усулида нарх белгиланиши

$$P = C (1 + R/100)$$

Бу ерда, P — сотиш нархи, C — жамми харажатларни маҳсулот бир бирлигидаги улуши, R — кутилаётган (норматив) рентабеллик.

Устама қўшиш усулида нарх белгиланиши

$$P_s = P_p \times (1 + m)$$

Бу ерда, P_s — сотиш нархи, P_p — харид қилиш нархи, m — устама коэффиценти (савдо устамаси), %.

Устама коэффицентини аниқлаш (харид қилиш нархига кўра)

$$m_p = (P_s - P_p) / P_p$$

$$m_p = M / (P_s - M)$$

Бу ерда, m_p — харид қилиш нархига нисбатан устама коэффициент, M — маржа (фойда).

Устама коэффициентини аниқлаш (сотиш нархига кўра)

$$m_s (\%) = (P_s - P_p) / P_s$$

$$m_s (\%) = M / (P_p + M)$$

Бу ерда, m_s — сотиш нархига нисбатан устама коэффициент.

Соф маржа

$$\text{Соф маржа} = \left(\frac{\text{Соф фойда}}{\text{Сотиш ҳажми}} \right) \times 100\%$$

Жаъми маржа

$$\text{Жаъми маржа} = \left(\frac{\text{Ялпи фойда}}{\text{Сотиш ҳажми}} \right) \times 100\%$$

Нарх бўйича ҳисобланган чегирмани аниқлаш

$$\text{Чегирма фоизи} = \left(\frac{\text{Чегирмани пулдаги миқдори}}{\text{Жаъми сотиш ҳажми}} \right) \times 100\%$$

Мисол №1. Қуйида келтирилган маълумотлар асосида хом ашё наменклатураси учта позициядан ташкил топган компаниянинг айланма маблағларга бўлган эҳтиёжини таҳлил қилинг

Хом ашё тури	Режалаштирилган талаб, минг дона	Базис нарх, минг сўм	Нархларни ўзгариш прогнози, %
А	50	2,5	+6
В	102	1,4	-5
С	35	8,5	+10

Мисол №2. Уй жиҳозларини ишлаб чиқариувчи корхона янги турдаги маҳсулотига нарх белгиламоқчи. Режалаштирилаётган йиллик ишлаб чиқариш ҳажми 10000 дона. Ишлаб чиқариладиган маҳсулотнинг ҳар бирига 1000 сўмдан хом ашё ва материал, 400 сўмдан иш кучи харажатлари сарфланади. Корхона йилига 2000 минг сўм доимий харажат қилишни ва натижада 4000 минг сўм фойда олишни режалаштирган. “Харажатлар +” усули ёрдамида янги маҳсулотга нарх белгиланг.

Мисол №3. Корхона янги маҳсулотига нарх белгилаяпти. Режалаштирилган йиллик ишлаб чиқариш ҳажми 40000 дона, бир бирлик маҳсулотга 35 сўм ўзгарувчан харажат тўғри келади. Доимий харажатларнинг умумий суммаси эса 700000 сўмдан иборат. Лойиҳа

қўшимча молиялаштиришни талаб этганлиги сабабли корхона банкдан йиллик 17% ставкага эга бўлган 1000000 сўм кредит олди. Инвестициялар рентабеллиги усули ёрдамида янги маҳсулотга нарх белгиланг.

Мисол №4. Қуйидаги ҳолатни таҳлил қилинг ва берилган саволга жавоб беринг. Йиллик талаб 1000 дона, ҳар бир буюртмани етказиб бериш қиймати 40 сўм, маҳсулот бир бирлигини сотиб олиш нархи 50 сўм бўлиб, йилиги уни сақлаш қиймати ушбу нархнинг 25%ига тенг. Агар бир буюртма ҳажми 200 дона маҳсулотдан кам бўлмаса, мол етказиб берувчилардан 3% чегирмага эга бўлиш мумкин. Нима деб ўйлайсиз, сизнингча, ушбу берилаётган чегирмадан фойдаланиш керакми?

Мисол №5. Корхона маҳсулотларига талабнинг нарх бўйича эластиклиги 1,75га тенг. Корхонада жаъми сотилган маҳсулотлар 10000 дона бўлиб, улар 17,5 сўмдан сотилган. Умумий ишлаб чиқариш ҳажмига 100000 сўм жаъми харажатлар тўғри келди, шундан доимий харажатлар 20000 сўмни ташкил этди. Қуйидагиларни аниқланг:

а) Маҳсулот нарҳини 1 сўмга пасайтирилиши қандай ўзгаришларга олиб келади?

б) Агар доимий харажатлар жаъми харажатларнинг 50%ини ташкил этса, корхона учун маҳсулот нарҳини 1 сўмга пасайтирилиши корхонага қандай натижа келтиради?

Мисол №6. Март ойида 600 дона маҳсулот 1500 сўмдан сотиб олинди. Апрель ва июль ойларида 450 дона маҳсулот 2500 сўмдан сотиб юборилди. Август ойининг бошида сотилмай қолган маҳсулотларнинг нархи туширилиб, ҳар бири 1500 сўмдан баҳоланди ва ушбу нархда 50 дона маҳсулот сотилди. Нарх бўйича берилган чегирма фоизини аниқланг.

Мисол №7. Йиллик талаб 1200 дона, ҳар бир буюртмани етказиб бериш қиймати 50 сўм, маҳсулот бир бирлигини сотиб олиш нархи 60 сўм бўлиб, йилиги уни сақлаш қиймати ушбу нархнинг 35%ига тенг. Агар бир буюртма ҳажми 90 дона маҳсулотдан кам бўлмаса, мол етказиб берувчилардан 5% чегирмага эга бўлиш мумкин. Нима деб ўйлайсиз, сизнингча, ушбу чегирмадан фойдаланиш керакми?

Мисол №8. Апрель ойида сотиш ҳажми 20000000 сўмни ташкил этди. Сотилган маҳсулотлар таннархи 9000000 сўм бўлиб, харажатлар (ижара, иш ҳақи ва бошқа) эса 3000000 сўмдан иборат. Ушбу маълумотлар асосида соф ва жаъми маржани ҳамда устама фоизини аниқланг.

Мисол №9. Март ойида 500 дона маҳсулот 1000 сўмдан сотиб олинди. Апрель ва июль ойларида 300 дона маҳсулот 2000 сўмдан сотиб юборилди. Август ойининг бошида сотилмай қолган маҳсулотларнинг нархи туширилиб, ҳар бири 1500 сўмдан баҳоланди ва ушбу нархда 100 дона маҳсулот сотилди. Нарх бўйича берилган чегирма фоизини аниқланг.

Мисол №10. Агар устама фоизи 15%ни ташкил этса, қуйида келтирилган маҳсулотларнинг сотиш нарҳини аниқланг.

Маҳсулотлар	Харид қилинган нархи, минг сўм
А	43,18
Б	42,19
В	70,5
Г	17,35
Д	40,08

Мисол №11. Қуйидаги маълумотлар ёрдамида тайёр маҳсулотнинг таннарҳини аниқланг.

1 м² матонинг корхонадан сотиладиган нархи (ҚҚС билан) – 2500 сўм.
ҚҚС – 20%.

1 дона маҳсулотга сарфланадиган материал – 5 м²,
Сарфланадиган қўшимча материаллар – 1000 сўм,
Ишлаб чиқаришда банд бўлган ходимларнинг иш ҳақиси – 120000 сўм,
Бюджетдан ташқари фондларга ижтимоий ажратмалар, ишлаб чиқаришда банд бўлган ходимларнинг иш ҳақисидан – 38,7%,
Устама харажатлар (ишлаб чиқаришдан ташқари), ишлаб чиқаришда банд бўлган ходимларнинг иш ҳақисидан – 130%,
Ноишлаб чиқариш харажатлари, ишлаб чиқариш таннарҳидан – 1,2%.

Мисол №12. Корхонада ишлаб чиқариладиган 1 тонна маҳсулотнинг таннарҳи 2500 сўм бўлиб, 1 тонна маҳсулотдан корхона фойдаси 750 сўмни ташкил этади. 1 тонна маҳсулотга 455 сўм акциз солиғи тўланади. Шартномага кўра улгуржи савдо ташкилоти 18%да савдо устамасини белгилади. ҚҚС ставкаси – 20%ни ташкил этади. Ушбу 1 тонна маҳсулотнинг бозордаги улгуржи нарҳини аниқланг.

Мисол №13. Б корхона бозорга янги маҳсулот чиқармоқчи. Бунинг учун у бозорга синов тариқасида маҳсулотни бир партиясини сотди ва натижада сотиш ҳажми (натура кўринишида) нархлар даражасига боғлиқлигини аниқлади. Кузатув натижалари қуйидаги жадвалда келтирилган.

Сотиш ҳажми ва нархлар бўйича кузатув натижалари

Кузатувлар	Сотиш ҳажми, дона	Нарх, сўмда
1	15000	30
2	12500	40
3	10000	50
4	7500	60
5	5000	70
6	2500	80

7	0	90
---	---	----

Ишлаб чиқариш ва маҳсулотларни харидорларга сотиш бўйича шартли ўзгармас харажатлар 4000 сўм, бир бирлик маҳсулотга тўғри келадиган шартли ўзгарувчан харажатлар эса 40 сўмни ташкил этади. Қуйидагиларни аниқланг:

1. Сотиш ҳажми нархга боғлиқлигинини таҳлил қилинг.
2. Нарх 5 сўмдан 90 сўмгача даражада бўлганда кутилаётган сотиш ҳажмини аниқланг.
3. Турли ҳажмда маҳсулот сотишда ҳажми ишлаб чиқариш харажатларини ҳисобланг.
4. Фойдани нархга боғлиқлигини таҳлил қилинг.
5. Қандай сотиш ҳажмида корхона фойда ола бошлашини аниқланг.
6. Янги товар бўйича фойда энг юқори кўрсаткичга эга бўладиган оптимал сотиш нархини аниқланг.

Кейс стади: Нархлар жанги

Икки йил олдин «Макдоналдс» каби гамбургер ишлаб чиқарувчи компаниялар билан рақобатлаша оладиган «Тако Белл» компанияси ўз маҳсулотининг нархини 79 ва 89 центдан 59 центгача пасайтириш орқали кенг кўламли нархлар урушини уюштирди. Сотув ҳажми 27% га ўсгандан кейин, у менюда бўлган 23 таомдан яна 16 тасининг нархини пасайтирди ва сотув ҳажми яна 19% га кўтарилди. Бу вақтда шу тармоқдаги сотувлар бутунлигича олганда фақатгина 3% га ошди. Албатта, «Тако Белл» энди сотилаётган қарийб ҳамма товарлари учун кам миқдорда даромад олади, аммо шунда ҳам аввалгидай баъзи бир харажатларни қоплаши керак, яъни ингредиентлар сотиб олиш, ходимларга иш ҳаққи тўлаш ва хоказо. Қизиғи шундаки, қандай қилиб компания нархларни тушириши ва фойда олишни давом эттириши мумкин. Пастроқ нарх харидорни қизиқтиради. «Тако Белл» ҳар бир алоҳида товар учун кам даромад кўрса ҳам, у ўзининг рақобатчиларидан харидорларни тортиб олаяпти. «Макдоналдс» аниқ бир товарларга ва конкрет маҳсулотлар йиғиндиси учун пастроқ нархлар таклифини қабул қилди. Шу билан бирга кўпгина ресторан ва бистролар ҳам ўз нархларини у ёки бу даражада пасайтирдилар.

Саволлар:

1. Қандай қилиб компания нархларни тушириши ва фойда олишни давом эттириши мумкин?
2. Бу бизнес билан шуғулланаётганларнинг ҳаммалари учун фойда қандай ўзгариши мумкин?
3. Бунда барча фирмаларнинг ҳаракатларини қандай изоҳлаш мумкин?

13-Мавзу. “Корпоратив солиқ менежменти ва унинг ташкилий йўналишлари” мавзуси бўйича мустақил таълим топшириқлари

Мавзу бўйича модулли топшириқлар

1. Корпоратив солиқ менежментининг ташкилий йўналишлари қисқача тавсифини келтиринг.

Солиқларни режалаштириш	Солиқ рискларини бошқариш	Ички солиқ назорати	Солиқларни оптималлаштириш

2. Сиз ишлаб чиқариш фаолияти бўйича хусусий кичик бизнес субъекти ташкил этгансиз. Соддалаштирилган тартибда солиқ тўлаш учун белгиланган шартларга сизнинг кичик корхонангиз жавоб беради. Раҳбар сифатида соддалаштирилган тартибда ёки умумбелгиланган тартибда солиқ тўлаш имкониятларидан корхонангиз учун самаралисини аниқлаш бўйича қуйидаги Т-схемани шакллантира оласизми?

Умумбелгиланган тартибда солиқ тўлаш	Соддалаштирилган тартибда солиқ тўлаш

Назорат саволлари

1. Иқтисодиётни тартибга солиш воситаси сифатида солиқларнинг ўрни ҳақида фикрингиз.

2. Корпоратив солиқ менежментининг корхоналар молиявий-хўжалик фаолиятини самарали ташкил этишдаги аҳамиятини изоҳлаб беринг.

3. Давлат ва солиқ тўловчилар ўртасидаги манфаатлар тўқнашувини қандай тушунасиз?

4. Корпоратив солиқ менежментининг ташкилий йўналишлари ҳақида фикр билдиринг.

5. Корхоналарда солиқларни режалаштиришнинг ташкилий хусусиятларини биласизми?

6. Солиқларни режалаштириш босқичларининг ўзаро боғлиқлигини қандай изоҳлай оласиз?

7. Солиқ рискларининг иқтисодий моҳиятини тавсифлаб бера оласизми?

8. Солиқ рискларининг таснифланиши ва уларни бошқариш йўллари санаб ўтинг.

9. Ички солиқ назоратининг корхоналар молиявий-хўжалик фаолиятидаги роли ҳақида фикр билдиринг.

10. Корхоналарда солиқ мажбуриятларини минималлаштириш имкониятлари ҳақида фикр билдиринг.

Тестлар

1. Корхона ва ташкилотлар молиявий-хўжалик фаолиятининг ажралмас қисми бўлиб, солиқ тўловчи томонидан солиқ юкини камайтиришнинг қонуний воситаси келтирилган жавобни белгиланг.

- а) корпоратив солиқ менежменти;
- б) инновацион менежмент;
- с) корпоратив менежмент;
- д) солиқ юкини камайтиришнинг қонуний воситаси мавжуд эмас.

2. Давлат солиқ менежменти ва корпоратив солиқ менежментининг мақсадларидаги объектив қарама-қаршилик сабабини қандай изоҳлайсиз?

- а) давлат солиқ менежменти давлат манфаатларини кўзлайди, корпоратив солиқ менежменти эса конкрет ташкилот, конкрет жамоа манфаатларидан келиб чиқади;
- б) давлат камроқ солиқ ундиришни ҳоҳлайди, корхоналар эса максимал даражада солиқ тўлашга интилади;
- с) бундай қарама-қаршилик бўлиши мумкин эмас, чунки солиқлар фақатгина давлат томонидан бошқариб борилади;
- д) давлат солиқ менежменти ва корпоратив солиқ менежменти ўзаро солиқ менежментини тўлдириб боради.

3. Корпоратив солиқ менежментининг ташкилий йўналишлари нотўғри кўрсатилган жавобни белгиланг.

- а) солиқларни мажбурий тартибда ундириш, солиқларни прогнозлаш;
- б) корхоналарда солиқ мажбуриятларини бошқариш, корхоналарда солиқларни режалаштириш;
- с) корхоналарда солиқ рискларини бошқариш, ички солиқ назоратини ташкил этиш;
- д) солиқларни қонун доирасида камайтириш бўйича схемалар ишлаб чиқиш.

4. Қонунчилик томонидан тақдим этилган енгилликлар ва солиқ мажбуриятларини қисқартиришнинг бошқа қонуний усулларида фойдаланган ҳолда солиқлар ва мажбурий ажратмаларни камайтириш бўйича белгиланадиган молиявий режалаштириш тури нима деб аталади?

- а) солиқларни режалаштириш;
- б) бизнесни режалаштириш;
- с) корпоратив режалаштириш;
- д) молиявий-хўжалик фаолиятини режалаштириш.

5. Солиқларни режалаштириш босқичларини ўзаро кетма-кетликда санаб ўтинг.

- а) солиқларни стратегик режалаштириш, солиқларни жорий режалаштириш, солиқларни оператив режалаштириш;
- б) солиқларни прогнозлаш, солиқ ҳисоботини прогнозлаш, солиқ календарини тузиш;

с) солиқ доирасини белгилаш, солиқларни оператив ва жорий режалаштириш;

д) солиқларни оператив режалаштириш, солиқларни режалаштириш самарадорлигини баҳолаш.

6. Солиқ тўловчиларнинг солиқларни қонуний камайтириш имкониятларини пасайтириш мақсадида давлат томонидан қўлланиладиган чора-тадбирлар тўғри келтирилган жавобни белгиланг.

а) қонунчиликдаги бўшлиқларни тўлдириш, қонунчиликдаги қарама-қаршиликларни бартараф этиш, маъмурий таъсир этиш чора-тадбирларини қўллаш;

б) қонунчиликдаги қарама-қаршиликларни бартараф этиш, суд тартибида камайтирилган суммани ундириб олиш;

с) қонунчиликдаги бўшлиқларни тўлдириш, суд тартибида солиқ бўйича тежалган суммани ундириб олиш;

д) солиқ тўловчиларнинг солиқларни қонуний камайтириш имкониятлари ҳеч бир давлат солиқ қонунчилигида ҳозирга қадар кузатилмаган.

7. Солиқ презумпцияси принципи солиқ тўловчи учун қандай аҳамият касб этади?

а) солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатларидаги бартараф этиб бўлмайдиган барча қарама-қаршиликлар ва ноаниқликлар солиқ тўловчининг фойдасига талқин қилинади;

б) солиқ тизими Ўзбекистон Республикасининг бутун ҳудудида барча солиқ тўловчиларга нисбатан ягона ҳисобланади;

с) Ўзбекистон Республикаси солиқ қонунчилигида солиқ презумпцияси принципи келтириб ўтилмаган;

д) ҳар бир шахс Солиқ кодексида белгиланган солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни тўлаши шартлиги иқтисодий тенгликка хизмат қилади.

8. Солиқларни қонун доирасида камайтиришнинг олдини олиш мақсадида давлат томонидан қўлланиладиган чора-тадбирлар солиқ қонунчилигига қандай таъсир кўрсатади?

а) солиқ қонунчилигининг такомиллашувига ва ўз навбатида бюджет даромадларининг ўз вақтида шаклланишига хизмат қилади;

б) солиқларни режалаштириш босқичларидан самарали фойдаланиш имконияти юзага келади;

с) солиқларни режалаштиришда солиқ қонунчилигидаги ўзгаришларга ҳам еътибор талаб етилади;

д) солиқларни қонун доирасида камайтиришнинг олдини олиш мақсадида давлат томонидан ҳеч қандай чора-тадбир қўлланилмайди.

9. Корхоналарда солиқларни режалаштиришни ташкил этиш орқали солиқлар ва мажбурий ажратмаларни қонун доирасида камайитириш имкониятлари тўғри келтирилган жавобни белгиланг.

а) фаолиятни солиқ юки паст давлатларда ташкил этиш орқали солиқларни бутунлай камайитириш, оффшор зоналар орқали солиқларни камайитириш;

б) микрофирма ва кичик корхоналар учун тақдим этилган инвестицион солиқ кредитидан фойдаланиш, соф тушумни камайитириб кўрсатиш;

с) кадастрли усулда солиқ тўлашга ўтиш, рўйхатдан ўтмасдан фаолият кўрсатиш;

д) дивиденд ва фоиз кўринишида даромад олишни ташкил этиш, солиқларни муддатидан кеч тўлаш.

10. Нима учун умумбелгиланган тартибда солиқ тўловчи юридик шахслар қўшилган қиймат солиғидан озод қилинган кичик бизнес корхоналаридан хом ашё сотиб олишдан қочади?

а) мазкур ҳолатда қўшилган қиймат солиғини ҳисобга олиш мумкин бўлмаганлиги сабабли;

б) қўшилган қиймат солиғини икки барабар юқори ставкада тўлаш белгилаб қўйилганлиги сабабли;

с) қўшилган қиймат солиғи сотиб олинган хом ашё нархига қўшимча равишда тўланиши сабабли;

д) кичик бизнес корхоналари қўшилган қиймат солиғидан озод қилинмаган.

11. Ички солиқ назоратини ташкил этишнинг солиқларни режалаштириш амалиётидаги аҳамияти тўғри келтирилган жавобни белгиланг.

а) солиқларни режалаштириш ва молиявий ҳисоб-китоблардаги хатоликларни бартараф этиш орқали молиявий жарималарнинг олди олинади;

б) ички солиқ назорати бутун молиявий-хўжалик фаолиятини қамраб олган ҳолда яхлит корхонани назорат қилиш имонияти юзага келади;

с) солиқларни режалаштиришнинг самарадорлигини аниқлаш имконияти юзага келади;

д) амалдаги қонунчиликка кўра ички солиқ назоратини ташкил этиш мажбурий эмаслиги ортиқча харажатларга йўл қўймаслик имконини беради.

12. Юридик шахслар фойда солиғи ҳисоблангач яна қайси солиқ тури ҳисобланади?

а) ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғи;

б) қўшилган қиймат солиғи;

с) акциз солиғи;

д) ягона солиқ тўлови.

13. Солиқларни режалаштиришнинг қонунийлик принципи ўзида нимани назарда тутади?

- а) қонун доирасида ташкил этилиши лозимлигини;
- б) қонунни айланиб ўтиш лозимлигини;
- с) қонун бузилишининг олдини олишни;
- д) қонун бузилишлари орқали пул маблағларини тежашни.

14. Давлат томонидан корхоналарда солиқларнинг режалаштириш имкониятларини пасайтириш мақсадида қўлланиладиган чора-тадбирлар келтирилган жавобни кўрсатинг.

а) қонунчиликдаги бўшлиқларни тўлдириш, қонунчиликдаги қарама-қаршилиқларни бартараф этиш, маъмурий таъсир этиш чора-тадбирларини қўллаш.

б) қонунчилик ҳужжатларини қайта қабул қилиш, солиқ ставкаларини ошириш;

с) солиқ базасини камайтириш, тўланадиган солиқ турларини кўпайтириш;

д) солиқ юкини камайтириш, яширин даромадларни қидириб топиш.

14-Мавзу. “Корхоналарда инқирозга қарши молиявий бошқарувни ташкил этиш” мавзуси бўйича мустақил таълим топшириқлари

Мавзу бўйича саволлар

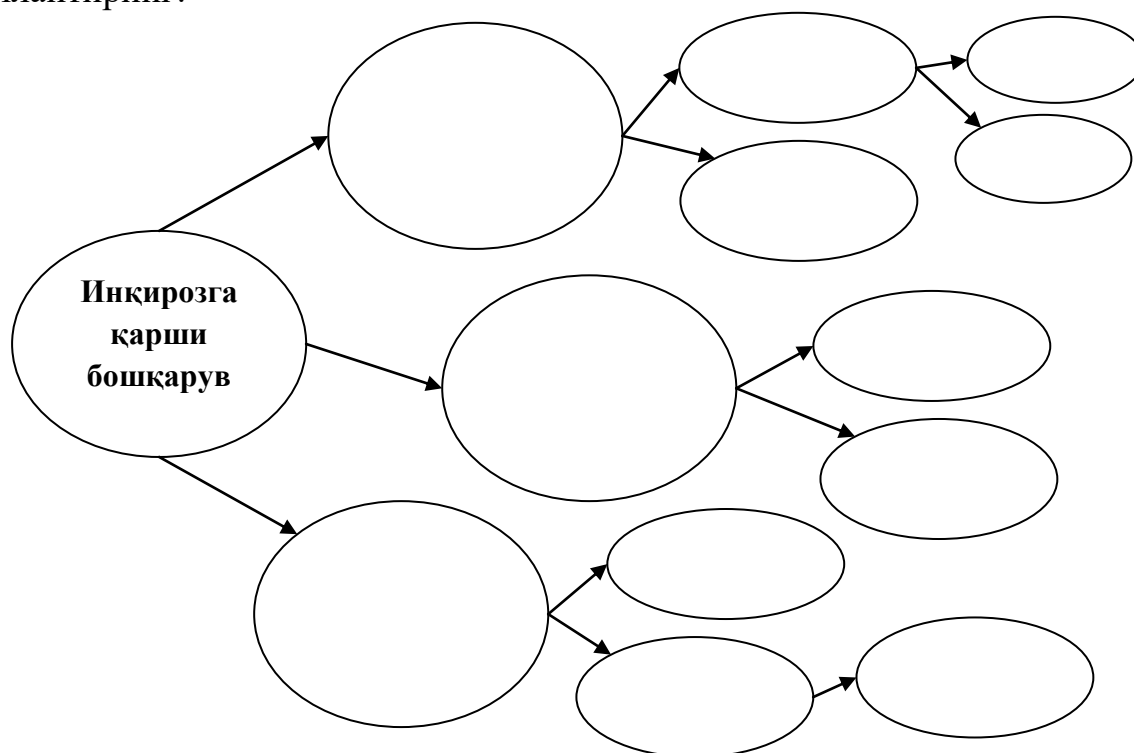
1. Корхоналарда инқирозга қарши молиявий бошқарув мазмун-моҳиятини тушунтиринг.
2. Корхоналарда инқирозга қарши молиявий бошқарувнинг бош мақсади нимадан иборат?
3. Корхоналарда инқирозга қарши молиявий бошқарувнинг асосий вазифаларини санаб беринг.
4. Корхоналарда инқирозга қарши молиявий бошқарув стратегиясининг мазмунини тушунтиринг.
5. Корхоналарда инқирозга қарши молиявий бошқарув босқичларини санаб беринг.
6. Корхоналарда инқироз ҳолатларини баҳоловчи молиявий кўрсаткичлар нималардан иборат?
7. Корхоналарда инқироз ҳолатларининг келиб чиқиш сабаблари нималардан иборат?
8. Корхоналарда инқироз ҳолатларининг олдини олиш масалаларини айтиб беринг.
9. Корхона молиявий натижасига салбий таъсир этувчи ички ва ташқи омиллар нималардан иборат?
10. Корхоналарда инқироз ҳолатларини бартараф этишда давлат томонидан олиб бориладиган чора-тадбирлар нималардан иборат?

11. Инқирозга қарши чоралар дастури ва унинг корхоналарда инқирозга қарши молиявий бошқарувни самарали амалга оширишдаги аҳамиятини тушунтиринг.

12. Корхоналарни молиявий соғломлаштириш масалалари нимадан иборат?

Мавзу бўйича модулли топшириқлар

1. Корхоналарда инқирозга қарши бошқарув бўйича кластер шакллантиринг.

2. Тасаввур қилинг, сиз хусусий корхона раҳбарисиз. Корхонангизда инқироз ҳолати юзага келишининг олдини олиш мақсадида кўришингиз лозим бўлган чора-тадбирларни тизимлаштиринг.

№	Аниқ вазифалар	Амалга ошириладиган ишлар
1		
2		
Н		

Тестлар

1. Молиявий инқироз қандай белгиларга қараб таснифланади?

а) юзага келиш манбасига кўра, давом этиш даврига кўра, оқибатларига кўра;

б) қамраб олиш доирасига, бартараф этиш имкониятларига кўра;

с) таркибий шаклларига кўра, молиявий фаолиятга таъсир даражасига кўра;

д) юқоридаги барча жавоблар тўғри.

2. Корхоналар молиявий мувозанати бузилишининг энг жиддий ҳолатларидан бири келтирилган жавобни белгиланг.

- а) корхоналар молиявий инқирози;
- б) молиявий мувозанат таъминланиши;
- с) тўлов мажбуриятларининг кечиктирилиши;
- д) молиявий турғунлик.

3. Юзага келиш манбасига кўра молиявий инқирозларнинг таснифланиши қайси жавобда тўғри белгиланган?

- а) ички, ташқи, ички ва ташқи омиллар натижасида юзага келадиган молиявий инқирозлар;
- б) иқтисодий ва ижтимоий омиллар натижасида юзага келадиган молиявий инқирозлар;
- с) сиёсий ва технологик омиллар натижасида юзага келадиган молиявий инқирозлар;
- д) халқаро ва маҳаллий омиллар натижасида юзага келадиган молиявий инқирозлар.

4. Инқирозга қарши бошқарувнинг бош мақсади кўрсатилган қаторни топинг.

- а) молиявий инқирозлар келтириб чиқарадиган корхона бозор қиймати пасайишини минималлаштириш ва корхонадаги молиявий мувозанатни тиклаш;
- б) инқирозларнинг олдиндан кўра олиш ва уларга мос даражада тайёргарлик кўриш;
- с) инқирознинг салбий оқибатларини камайтириш;
- д) корхонани ривожлантириш учун инқирознинг оқибатлари ва омилларидан фойдаланиш.

5. Инқирозга қарши бошқарувнинг вазифалари кўрсатилмаган қаторни кўрсатинг

- а) юзага келиши мумкин бўлган инқирозларни стратегик режалаштириш.
- б) инқирозларнинг олдиндан кўра олиш ва уларга мос даражада тайёргарлик кўриш;
- с) инқирознинг хавфли омилларига тўсқинлик қилиш; инқирознинг салбий оқибатларини камайтириш;
- д) инқироз шароитида корхонанинг фаолият узвийлиги ва узлуксизлигини таъминлаш; корхонани ривожлантириш учун инқирознинг оқибатлари ва омилларидан фойдаланиш.

6. Инқирозга қарши молиявий бошқарув принциплари келтирилган жавобни белгиланг.

- а) пул оқимлари самарадорлигини таъминлаш принципи;
- б) таъсирларга жавоб қайтаришга доимий тайёрлик принципи;
- с) инқирознинг олдини олувчи хатти-ҳаракатларни амалга ошириш принципи;
- д) қўлланиладиган инқирозга қарши чора-тадбирлар даражасининг реал хавф-хатар даражасига мослиги принципи.

7. Корхонани молиявий инқироз ҳолатидан чиқариш бўйича чора-тадбирлар комплекс дастурида ички манбалар ҳисобига шакллантириладиган молиявий ресурслар миқдори доирасида нимага еътибор қаратилади?

- а) молиявий барқарорлаштиришнинг ички механизмларидан юқори даражада фойдаланишга;
- б) молиявий барқарорлаштиришнинг ташқи механизмларидан юқори даражада фойдаланишга
- с) молиявий барқарорлаштиришнинг ички механизмларидан умуман фойдаланмасликка;
- д) молиявий барқарорликни назорат қилишга.

8. Тўловга қобилиятсизликни бартараф этиш, молиявий барқарорликни тиклаш, узоқ муддатли истиқболда корхонанинг барқарор ўсишини молиявий жиҳатдан таъминлаш инқирозга қарши бошқарувнинг қайси босқичида еътибор қаратилади?

- а) молиявий инқироз кўлаמידан келиб чиққан ҳолда корхонани молиявий барқарорлаштириш механизмларини танлаш босқичида;
- б) ташхислаш вақтида молиявий инқирозларнинг кириб келиш параметрларини идентификациялаш.
- с) молиявий инқироз аломатларини олдиндан аниқлаш мақсадида корхона молиявий ҳолати доимий мониторингини амалга ошириш
- д) молиявий инқироз кўлаמידан келиб чиққан ҳолда корхонани молиявий барқарорлаштириш механизмларини танлаш.

9. Ташхислаш вақтида молиявий инқирозларнинг кириб келиш параметрларини идентификациялаш нимадан келиб чиққан ҳолда амалга оширилади?

- а) инқирознинг ривожланиш индикаторларидан;
- б) баланс кўрсаткичларидан;
- с) молиявий натижалардан;
- д) макроиктисодий кўрсаткичлардан.

10. Қайси босқичда инқирозга қарши молиявий бошқарув кучсиз сигналлар бўйича бошқарув сифатида тавсифланади ва асосан огоҳлантирувчи аҳамият касб этади?

- а) корхонанинг инқирозолди молиявий ҳолатини ташхислаш вақтида молиявий инқирознинг олдини олиш бўйича профилактик чора-тадбирлар тизимини ишлаб чиқиш;

б) корхонани молиявий инқироздан чиқаришнинг комплекс дастурини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;

с) молиявий инқироз кўлаmidан келиб чиққан ҳолда корхонани молиявий барқарорлаштириш механизмларини танлаш.

д) ташхислаш вақтида молиявий инқирозларнинг кириб келиш параметрларини идентификациялаш.

Инқирозга қарши бошқарув тизимида корхона банкротлигини прогноз қилиш моделлари

1. Э.Альтманнинг “Z ҳисоби” (икки омилли) модели;

$$Z = -0,3877 - 1,0736 * K_{\text{жл}} + 0,579 * (КК/П)$$

бу ерда: $K_{\text{жл}}$ – жорий ликвидлик коэффициенти; КК – қарз капитали; П – пассивлар.

Z кўрсаткичи корхона банкротлигини пайдо бўлиш эҳтимоллигини баҳолаш имконини беради. Z кўрсаткичи 0 дан катта бўлганда ($Z > 0$) таҳлил қилинаётган компания танг ҳолатда бўлиб, банкротликни юзага келиш эҳтимоллиги юқори даражада баҳоланади. Мазкур ҳолатни фоизлар кўринишида ифодаладиган бўлсак, $Z > 0$ да банкротлик эҳтимоллиги 50% дан юқори эканлигини англатади. Z кўрсаткичи 0 га тенг бўлганда ($Z = 0$) банкротлиги эҳтимоллиги 50 %, $Z < 0$ бўлганда эса банкротлик эҳтимоллиги мавжуд эмас.

2. Э.Альтманнинг беш омилли модели;

$$Z = 1,2x_1 + 1,4x_2 + 3,3x_3 + 0,6x_4 + x_5$$

бу ерда: X_1 – айланма активларни умумий активларга нисбати;

X_2 – тақсимланган фойдани активларга нисбати;

X_3 – солиқ тўлагунга қадар фойдани умумий активларга нисбати;

X_4 – хусусий капиталнинг бозор қийматини жами мажбуриятлар баланс қийматига нисбати;

X_5 – сотув ҳажмини (тушумни) активларга нисбати.

Мазкур усул кенг оммалашган усуллардан бири бўлиб, акциялари қимматли қоғозлар фонд биржаларида котировка қилинадиган акциядорлик жамиятлари фаолиятини таҳлил қилиш учун мўлжалланган. Агар Z-кўрсаткичи:

- $Z < 1,81$ бўлса компаниянинг банкротлик эҳтимоллиги жуда юқори бўлиб, унинг фоиз кўринишидаги ифодаси 80-95% ни ташкил этади;
- $1,81 \leq Z < 2,77$ оралиғида бўлса, корхона банкротлик эҳтимоллиги нисбатан юқори бўлиб, келгусида банкрот бўлиши ёки фаолиятини давом эттириши мумкин, яъни банкротлик эҳтимоллиги 35-50% оралиғида бўлиб, одатда мазкур интервал “ноаниқлик ҳудуди” деб ҳам аталади;
- $2,77 \leq Z < 2,99$ оралиғида бўлса, банкротлик эҳтимоллиги паст бўлиб, фоиз кўринишида 15-20% ни ташкил этади;
- $Z > 2,99$ бўлса, банкротлик эҳтимоллиги “0” га яқин бўлиб, бундай компанияни молиявий барқарор деб баҳолаш мумкин.

Мазкур моделнинг яна бир афзаллиги, компания банкротлигини юқори аниқлик билан прогноз қилиш имкониятининг мавжудлигидадир. Бир йил давр учун прогноз қилишда аниқлик 95% ни ташкил этса, икки йил учун 83 % дан иборат бўлади. Ўз навбатида мазкур моделнинг камчилиги бўлиб, қўлланилиш соҳасининг чегараланганлиги билан ифодаланади, яъни фақатгина фонд биржасида ацияларини жойлаштирувчи йирик компаниялар фаолияти баҳоланиши мумкин. Мазкур камчиликни эътиборга олган ҳолда кейинчалик (1968 йилда) Альтман томонидан, фонд биржасида акциялари муомалада бўлмаган компаниялар учун модификациялашган беш омилли модели ишлаб чиқилади ҳамда қуйидаги кўринишга эга бўлади:

Э.Альтманнинг такомиллашган (модификация қилинган) беш омилли модели.

$$Z=0,717x_1 + 0,847x_2 + 3,107x_3 + 0,42x_4 + 0,995x_5$$

бу ерда: X_1 – айланма активларни активларга нисбати;

X_2 – тақсимланган фойдани корхона активлари суммасига нисбати;

X_3 – солиқ тўлагунга қадар фойдани активларнинг умумий қийматига нисбати;

X_4 – хусусий капитални жалб қилинган капиталга нисбати;

X_5 – жами тушумни корхона умумий активларига нисбати.

Мазкур модел орқали Z кўрсаткичи, агар $Z < 1,26$ бўлса, компаниянинг банкротлик эҳтимоллиги жуда юқори эканлигини, $1,23 < Z < 2,89$ оралиғида бўлса, мазкур интервал “ноаниқлик ҳудуди” оралиғида жойлашган яъни компания фаолиятини давом эттириши ёки инқирозга юз тутишини аниқлатади, $Z > 2,9$ бўлса компаниянинг ҳолатини мўътадил ва молиявий барқарор сифатида баҳолаш имконини беради.

1977 йилга келиб Альтман томонидан етти омилли модел ишлаб чиқилиб, мазкур модел беш йил давр учун компания банкротлигини 70% аниқлик билан прогноз қилиш имконини беради. Бироқ, моделдаги ҳисоб-китоб амалларини мураккаблиги туфайли етти омилли модел амалиётда кенг тарқалмаган.

Юқорида таъкидлаганимиздек, мультипликатив (кўпҳадли) дискриминант таҳлилга (multiple discriminant analysis – MDA) асосан қурилган моделлардан бири У.Бивернинг беш омилли модели ҳисобланади. Машхур молиявий таҳлилчи У.Бивер томонидан 1966 йилда компаниялар банкротлигини прогноз қилиш тизими амалиётга тадбиқ қилинган. Мазкур беш омилли модел қуйидаги кўрсаткичларни ўз ичига олади:

- активлар рентабеллиги;
- жорий ликвидлик коэффиценти;
- соф айланма капиталнинг активлардаги улуши;
- пассивлар таркибида қарз маблағларининг улуши;
- Бивер коэффиценти (амортизация суммаси ва соф фойдани қарз маблағларига нисбати).

Модел орқали беш йил муддат мобайнида банкротлик хавфларини аниқлаш имконияти мавжуд. Ушбу моделдаги барча коэффицентлар учун ушбу кўрсаткичлар гуруҳи аниқланган бўлиб, буларни қуйидаги жадвал маълумотлари орқали кўришимиз мумкин (14.1-жадвал).

**У.Бивер томонидан ишлаб чиқилган беш омилли моделнинг
кўрсаткичлар тизими**

№	Кўрсаткичлар	Кўрсаткичларнинг мазмуни		
		Муваффақиятли компаниялар	Банкрот бўлишга қадар 5 йил аввал	Банкрот бўлишга қадар 1 йил аввал
1	Бивер коэффициенти	0,4 - 0,45	0,17	- 0,15
2	Активларнинг рентабеллиги (% да)	6 – 8	4	- 22
3	Молиявий ричаг коэффициенти (% да)	≤ 37	≤ 50	≤ 80
4	Соф айланма капитал воситасида активларни қоплаш коэффициенти	0,4	$\leq 0,3$	$\approx 0,06$
5	Жорий ликвидлик коэффициенти	$\leq 3,2$	≤ 2	≤ 1

Яна бир эътиборли жиҳат, Бивер моделида банкротлик эҳтимоллигининг якуний коэффициенти ҳисобланмайди. Таҳлил натижасида аниқланган кўрсаткичлар Бивер томонидан шакллантирилган учта молиявий ҳолатдаги компаниялар учун хос бўлган норматив кўрсаткичлар билан таққосланади, булар:

1. Муваффақият билан фаолият юритаётган компаниялар учун;
2. Бир йилдан сўнг банкрот бўлиш эҳтимоллиги мавжуд компаниялар учун;
3. Беш йил мобайнида банкрот бўлган компаниялар учун.

Кейинчалик мазкур моделларга (MDA) асосланган ҳолда, кўплаб хорижий иқтисодчи олимлар томонидан компаниялар банкротлигини прогноз қилиш моделлари ишлаб чиқилган ҳамда амалиётга тадбиқ этилган. Жумладан, Р.Лис, Р.Таффлер, Г.Тишоу, Г.Спрингейт, Дж.Аргенти, Дж.Фулмер, Ж.Конан, М.Голдер, Ж.Лего, М.Федотова, Г.Давыдова, А.Беликов, О.Зайцева. Р.Сайфуллина ва бошқаларнинг ишларини бунга мисол қилиш мумкин.

Корхона банкротлигини прогноз қилишда MDA моделига асосан қурилган моделлардан бири Буюк Британиялик олим Р.Лис томонидан ишлаб чиқилган тўрт омилли модели ҳисобланади. 1972 йилда ишлаб чиқилган мазкур модел америкалик иқтисодчи олим Э.Альтмандан кейинги ишлаб чиқилган дастлабки европа моделлардан бири саналади. Р.Лиснинг тўрт омилли модели қуйидаги кўринишга эга:

$$Z=0,063x_1 + 0,092x_2 + 0,057x_3 + 0,001x_4$$

бу ерда: X_1 – айланма капитални жами активларга нисбати;

X_2 – солиқ тўлагунга қадар фойдани жами активларга нисбати;

X_3 – тақсимланмаган фойдани активларга нисбати;

X_4 – хусусий капитални қарз капиталига нисбати.

Z кўрсаткичи миқдорининг охири чегараси 0,037 га тенг бўлиши керак. Z нинг миқдори қанча юқори бўлса, корхонанинг тўлов қобилияти ошиб боради аксинча бўлса, банкротлик эҳтимоллиги юқори бўлади.

1977 йилда Буюк Британиялик олимлар Р.Таффлер ва Г.Тишоулар томонидан тўрт омилли модел таклиф қилинган бўлиб, моделни ишлаб чиқиш жараёнига қуйидагича ёндашишган: биринчи босқичда 80 та компаниянинг статистикаси йиғиб олинган, булар орасида тўловга қобил ва инқирозга учраган компаниялар мавжуд бўлган. Тўловга қобиллик модели кўп хадли дискриминант таҳлил (MDA) усулидан фойдаланган ҳолда ишлаб чиқилган. Таффлернинг тўрт омилли модели Альтманнинг модели сингари фонд биржасида акциялари котировка қилинадиган компаниялар учун мўлжалланган бўлиб, қуйидаги формула орқали аниқланади:

$$Z=0,53x_1 + 0,13x_2 + 0,18x_3 + 0,16x_4$$

бу ерда: X_1 – солиқ тўлагунга қадар фойдани жорий мажбуриятларга нисбати (корхонанинг ўз маблағлари ҳисобига мажбуриятларни қоплаш даражасини кўрсатади);

X_2 – жорий активларни жами активларга нисбати (айланма капиталнинг ҳолатини тавсифлайди);

X_3 – жорий мажбуриятларни жами активларга нисбати (молиявий рискни аниқлаш имконини беради);

X_4 – тушумни жами активларга нисбати (корхона томонидан мажбуриятларни бажара олиш имкониятини баҳолайди);

Z кўрсаткичи миқдори 0,3 дан катта бўлса банкротлик эҳтимоллиги паст даражада, агар 0,2 дан кичик бўлса банкротлик эҳтимоллиги жуда юқори даражада бўлишини англатади. Моделнинг ютуғи шундаки, Таффлер моделни яратиш жараёнида турли молиявий ҳолатдаги бир нечта компаниялар фаолиятини таҳлил қилган ва атрофлича ўрганганлиги сабабли олинган натижалар юқори аниқлик билан банкротлик эҳтимоллигини прогноз қилиш имкониятини беради.

Ғарб иқтисодчи олимлари томонидан ишлаб чиқилган моделлар аксарият ҳолатларда бошқа давлатларда фаолият юритаётган корхоналар банкротлигини баҳолашда аниқ натижалар бермаслиги мумкин. Чунки моделни ишлаб чиқиш жараёнида асосан АҚШ ва Европа компаниялар фаолияти ўрганилган ва тадқиқ этилган. Шундан келиб чиқиб, М.А.Федотова Россия компаниялари бизнес фаолиятининг ўзига хос хусусиятларини эътиборга олган ҳолда икки омилли моделни яратган. Олим томонидан яратилган модел Э.Альтманнинг икки омилли моделига асосланган деб айтиш мумкин. Федотова моделни ишлаб чиқиш жараёнида асосий эътиборни жорий ликвидлик коэффиценти ва қарз маблағларини жами активларга нисбати каби кўрсаткичларга қаратади. Олимнинг таъкидлашича айнан ушбу кўрсаткичлар банкротлик эҳтимоллигини баҳолашда асосий

ўринни эгаллайди. Ғарб амалиётини таҳлил қилиш асосида эса, ҳар бир омилнинг улушли коэффициентлари аниқланган. Федотова модели қуйидаги кўринишга эга:

$$Z = -0,3877 - 1,0736K_{\text{жл}} + 0,0579K_{\text{км}}$$

бу ерда: $K_{\text{жл}}$ – жорий ликвидлик коэффициенти;

$K_{\text{км}}$ – қарз маблағларини жами активларга нисбати.

Z кўрсаткичининг миқдори “0” дан катта бўлса ($Z > 0$) корхона тўлов қобилиятига эга, агар $Z < 0$ бўлса банкротлик эҳтимоллиги мавжуд бўлади.

Юқорида корхоналар банкротлик эҳтимоллигини баҳолаш бўйича тадқиқ этилган моделлардан келиб чиққан ҳолда, уларнинг камчиликлари ва афзалликларини аниқлаш мақсадида солиштирма таҳлил қилиш мумкин. Турли омиллар асосида моделлар таҳлилинини қуйидаги жадвал маълумотлари орқали кўриш мумкин (14.2-жадвал).

14.2-жадвал

Банкротлик эҳтимоллигини баҳолаш моделларининг қиёсий хусусиятлари

№	Моделнинг номи	Тури	Омиллар сони	Давлат статистикасига асосланган
1	Альтман	миқдорий	2,5,7	АҚШ нинг 66 та компанияси
2	Лис	миқдорий	4	Буюк Британия компаниялари
3	Тафлер	миқдорий	4	Буюк Британиянинг 80 та компанияси
4	Бивер	миқдорий	5	АҚШ компаниялари
5	Федотова	миқдорий	2	Россия компаниялари
6	Аргенти	Сифатий	17	Италия компаниялари

Жадвал маълумотларидан кўриш мумкинки, олимлар томонидан моделларни ишлаб чиқиш жараёнида асосан Ғарб мамлакатларида фаолият юритаётган компаниялар тадқиқ этилган. Шунинг учун мазкур моделлардан фойдаланишда бошқа хорижий компаниялар банкротлигини прогноз қилишда маълум бир муаммолар юзага келиши мумкин. Чунки, ҳар қандай давлат молиявий-иқтисодий сиёсатининг асосий хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда компаниялар фаолиятини ташкил этади ва амалга оширади.

Машҳур рус иқтисодчи олими Г.В.Савицкаянинг илмий ишланмаларида корхоналар молиявий ҳолатини прогноз қилишнинг ўзига хос услубиёти талқин қилинган бўлиб, корхона молиявий ҳолатини прогноз қилишда муайян кўрсаткичлар тизимига асосланиб эришилган натижалар эса рейтинг баллари асосида баҳоланади (14.3-жадвал).

Жадвалда келтирилган ҳисоб-китобларга асосланган ҳолда компаниянинг қуйидаги тоифалардан бирига мансуб эканлигини аниқлаш мумкин:

I-тоифа – мажбуриятларни ўз вақтида ва белгиланган муддатларда бажариш бўйича етарлича молиявий барқарорликка эга;

II-тоифа – қарздорликларни тўлиқ бажариш юзасидан риск даражаларининг нисбатан юқори эканлигини ифодаласада, бу тоифага мансуб компанияларнинг молиявий имкониятлари юзасидан салбий хулоса чиқариш мумкин эмас;

14.3-жадвал

Молиявий ҳолатни баҳоловчи мезонлар бўйича кўрсаткичларнинг туркумланиши

Кўрсаткичлар	Мезонга асосан тоифаларнинг чегаралари					
	<i>I тоифа (балл)</i>	<i>II тоифа (балл)</i>	<i>III тоифа (балл)</i>	<i>IV тоифа (балл)</i>	<i>V тоифа (балл)</i>	<i>VI тоифа (балл)</i>
1	2	3	4	5	6	7
Мутлоқ ликвидлик коэффициенти	0,25 ва ундан катта (20)	0,2 (16)	0,15 (12)	0,1 (8)	0,05 (4)	0,05 дан кичик (0)
Тез ликвидлик коэффициенти	1,0 ва ундан катта (18)	0,9 (15)	0,8 (12)	0,7 (9)	0,6 (6)	0,5 дан кичик (0)
Жорий ликвидлик коэффициенти	2,0 ва ундан катта (16,5)	1,9-1,7 (15-12)	1,6-1,4 (10,5-7,5)	1,3-1,1 (6-3)	1,0 (1,5)	0,5 дан кичик (0)
Мустақиллик коэффициенти	0,6 ва ундан катта (17)	0,59-0,54 (15-12)	0,53-0,43 (11,4-7,4)	0,42-0,41 (6,6-1,8)	0,4 (1)	0,4 дан кичик (0)
Ўз айланма маблағлари билан таъминланганлик коэффициенти	0,5 ва ундан катта (15)	0,4 (12)	0,3 (9)	0,2 (6)	0,1 (3)	0,1 дан кичик (0)
Ўз айланма маблағлари таркибида захиралар билан таъминланганлик коэффициенти	1,0 ва ундан катта (15)	0,9 (12)	0,8 (9)	0,79 (6)	0,6 (3)	0,5 дан кичик (0)
Чегараларнинг минимал миқдори	100	85-64	63,9-56,9	41,6-28,3	18	

III-тоифа – муаммоли компаниялар. Мазкур компаниялар билан молиявий муносабатларни амалга ошириш ва мавжуд қарздорликларни бажариш юзасидан контрагентлар томонидан шубҳа уйғонишига сабаб бўлади;

IV-тоифа – молиявий соғломлаштириш бўйича амалга оширилган чоратadbирлардан кейин ҳам банкротлик rischi юқори даражада сақланиб қолган компаниялар. Кредиторлар маблағлари ва фоизлар бўйича тўловларни ололмаслик rischi мавжуд бўлади.

V-тоифа – компаниянинг банкротлик эҳтимоллиги риск даражасига тўғри пропорционал бўлиб жуда юқори ҳисобланади;

VI-тоифа – банкрот (иктисодий ночор) компаниялар.

Мунозарали савол-жавоблар

1-масала. “Chrysler” компанияси 1979 – йилга келиб нефт инқирози сабабли компания инқирозга юз тутди, сабаби компания енгил ва нисбатан кўп ёқилғи сарф этувчи автомобиллар ишлаб чиқараётган эди. Натижада унинг автомобилларини сотиб олиш камайиб кетди. Бундан ташқари Япония автосаноати тежамкор машиналари билан АҚШ бозорини эгаллаган эди.

Шунда компания бош менеджери Ли Якокки Федерал ҳукумат гарови остида Форд компаниясидан 1,2 млрд. доллар қарз олади. Компания шундай тарзда бу маблағни сарфлайдики, оқибатда у 1988 – йилга қадар анча ривожланиб кетди ва АҚШ нинг йирик учлигини ташкил этувчи автосаноат корхонасига айланади (GM, Ford, Chrysler).

Савол:

компания молиявий ресурсларини қандай ишларга сарфлаган эди ва қандай турдаги машиналар ишлаб чиқаришни йўлга қўйган эди?

Жавоб:

Компания GM ва Ford сигнари кўп йўналишда фаолият юрғизиш мақсадида молия ва аерокосмик корхоналарни сотиб олади, Ламборжини ва 4 та машинани ижарага берувчи корхоналар билан ҳамкорлик қилади. American Motors Corporation компаниясини сотиб олиб, натижада бутун машиналари (сотишдан) даромадларини тўлдирган JEEP маркасига эга бўлади.

2-масала. Савол. 1989 – йилга келиб “Chrysler” компанияси қайси харажатларни ошириб юборганлиги оқибатида яна инқирозга юз тутди?

Жавоб:

1. Компания рекламага катта эътибор ва реклама харажатларини ошириб юборади;
2. Маркетингни энг юқори чўққиси бўлган жойи, рақобатчиларни додиратган, биринчи марта автосаноат соҳасида бўлган – фоизсиз кредитга машиналар сотишган.

Натижада:

1989 – йил соф фойда 359 млн. долларга пасайиб кетди;

1990 – йил соф фойда 68 млн. долларни ташкил этди;

1991 – йил зарар 795 млн. долларни ташкил этди.

3-масала. 1990 – йил, иккинчи инқирозга юз тутишда компания охир ахволда қолади. Ўша вақтда компания анъанавий машина ишлаб чиқариш усулидан фойдаланар эди. Яъни,

Ҳамма бўлимлар алоҳида фақат ўз ишини битирса бўлди деган шиор остида ишлар эди, яъни мен ўз деталимни ишлаб чиқардим, уни жойлаштирувчилар билан ишим йўқ.

Бу қуйидагича амалга оширилар эди:

1. Дизайн бўлими машина кўринишини тайёрларди ва уни инженерлик бўлимига берар эди;
2. инженерлик бўлими кўп муаммо топиб яна орқага қайтара эди.
3. дизайн бўлими уни тўғирлаб инженер бўлимига берса, улар ҳам ўз навбатида таъминот бўлимига берарди;
4. таъминот бўлими ҳам яна орқага қайтарар ва шу тарзда бир модел ишлаб чиқариш 5-6 йилга сурилар эди.

Натижада улар машина ишлаб чиқаришни шундай ташкил этишдики, натижада 1989 – 1998 – йилларгача 5 млрд. доллар тажелиб, модел ишлаб чиқариш 38 ойни (3 йил , 2 ой) ташкил этди.

Савол: Улар ишлаб чиқаришни қандай ташкил этган эдилар?

Жавоб: Улар Жамоа платформасини, Денгиз пиёдаларига ўхшаб ҳар бўлимдан вакиллар олиб алоҳида бир модел яратувчи бўлимларни ташкил этишган эдилар.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. – Т.: “Ўзбекистон”, 2015.
2. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодекси. 1996 йил 29 август. Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси. 2014 йил ҳолатига.
3. Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодекси. 2007 йил 25 декабр. Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси. 2014 йил ҳолатига.
4. Ўзбекистон Республикаси “Акциядорлик жамиятлари ва акциядорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида”ги Қонуни. 2014 йил 6 май. Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси.
5. Ўзбекистон Республикаси “Лизинг тўғрисида”ги Қонуни. 1999 йил 14 апрел. Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси. 2014 йил ҳолатига.
6. Ўзбекистон Республикаси “Қимматли қоғозлар бозори тўғрисида”ги Қонуни. 2008 йил 22 июл. Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси. 2014 йил ҳолатига.
7. Ўзбекистон Республикаси “Масъулияти чекланган ҳамда қўшимча масъулиятли жамиятлар тўғрисида”ги қонуни. Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси. 2001 йил 6 декабр. 2014 йил ҳолатига.
8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Акциядорлик жамиятларида замонавий корпоратив бошқарув услубларини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони. 2015 йил 24 апрел.
9. Brigham E.F. Ehrhardt M.C. Financial management theory and pacticitce. Thomson South-Western, 2008. – 1107 p.
10. Brigham E.F., Houston J.F. Fundamentals of Financial Management/Concise 8-th edition/2015. – 692 p.
11. Deepika J. "Managing Business Finance". International Research Journal of Management Science & Technology. 2014.
12. Francis J. Clauss. Corporate Financial Analysis with Microsoft Excel. McGraw-Hill, 2010. – 528 p.
13. John C. Hull. Options, Futures and Other Derivatives. – Pearson Education Limited, 2012. – 869 p.
14. Stephen A. Ross, Randolph W. Westerfield, Bradford D. Jordan. Fundamentals of Corporate finance. – New York, 2010. – 708 p.
15. Suk Kim, Seung H.Kim. Global corporate finance. – Blackwell, 2006. – 598 p.
16. James C. Van Horne, John M. Wachowicz. Fundamentals of financial management . – 13th ed. – Pearson Education, 2009. – 719 p.

17. Kannoo Ravindran. The Mathematics of Financial Models. – Wiley, 2014.- 331 p.
18. Arthur J. Keown, John D. Martin, J. William Petty. Foundations of finance: the logic and practice of financial management. – 8th ed. – Pearson, 2014. – 522 p.
19. Frederic S. Mishkin, Stanley G. Eakins. Financial markets and institutions. - 7th ed. - Pearson, 2012. – 709 p.
20. C. Paramasivan, T.Subramanian. Financial Management. New age international (P) limited, publishers. 2006. - 280 p.
21. Atrill, Peter. Financial management for decision makers / Peter Atrill. — 5th ed. 2009. – 621 p.
22. M. S. Joshi. The concepts and practice of mathematical finance. Second Edition. University of Melbourne. 2009. p. 557/14.
23. Vishwanath S.R. Corporate finance: theory and practice. – London, 2007. – 764 p.
24. Бочаров В. В. Корпоративные финансы. – СПб.: «Питер», 2008. – 272 с.
25. Бочаров В.В., Леонтьев В.Е. Корпоративные финансы. – СПб.: «Питер», 2004. – 592 с.
26. Брейли Ричард, Майерс Стюарт. Принципы корпоративных финансов. / Пер. с англ. Н.Барышниковой. – М.: ЗАО “Олимп-Бизнес”, 2008. – 1008 с.
27. Карасева И.М. Ревякина М.А. Финансовый менеджмент. Учебное пособие. – М.: «ОмегаМ», 2006. – 335 с.
28. Лукасевич И. Финансовый менеджмент. – М. «Эксмо», 2010. – 768 с.
29. Маликов Т.С. Молия: Хўжалик юритувчи субъектлар молияси. – Т.: “Iqtisod-moliya”, 2009. – 288 бет.
30. Теплова Т. Корпоративные финансы. – М.: «Юрайт», 2013. – 655 с.
31. Toshmurodova B., Elmirzayev S., Axmedov X. Korporativ moliya strategiyasi. – Т.: “Iqtisod-moliya”, 2013. – 128 b.
32. Toshmurodova B.E., Elmirzayev S.E. Korporativ soliq menejmenti. – Т.: “Mumtoz so‘z”. – 104 b.
33. Toshmurodova B.E., Hamdamov O.N. Moliyaviy menejment. – Т.: “Iqtisod-moliya”. – 156 b.
34. <http://www.mf.uz> (Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги)
35. <http://www.soliq.uz> (Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси)
36. <http://www.stat.uz> (Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси)
37. <http://www.cbu.uz> (Ўзбекистон Республикаси Марказий банки)
38. <http://www.cer.uz> (Иқтисодий тадқиқотлар маркази)
39. <http://www.tdiu.uz> (Тошкент давлат иқтисодиёт университети)
40. <http://www.tfi.uz> (Тошкент молия институти)
41. <http://www.bfa.uz> (Банк-молия академияси)

МУНДАРИЖА

№	Мавзулар номи	Саҳифа
	Кириш	3
1	“Молиявий менежментнинг иқтисодий моҳияти, принциплари, мақсад ва вазифалари” мавзуси бўйича мустақил таълим топшириқлари	4
2	“Молиявий менежментни ташкил этиш механизми ва корхоналарда ташкилий хусусиятлари” мавзуси бўйича мустақил таълим топшириқлари	7
3	“Молиявий менежментнинг математик асослари” мавзуси бўйича мустақил таълим топшириқлари	11
4	“Корхоналарда молиявий режалаштириш” мавзуси бўйича мустақил таълим топшириқлари	15
5	“Корхоналарда капитални бошқариш” мавзуси бўйича мустақил таълим топшириқлари	17
6	“Корхоналарда молиявий активларни бошқариш” мавзуси бўйича мустақил таълим топшириқлари	21
7	“Дебиторлик ва кредиторлик қарзларини бошқариш” мавзуси бўйича мустақил таълим топшириқлари	27
8	“Корхона пул оқимларини бошқариш” мавзуси бўйича мустақил таълим топшириқлари	30
9	“Корхона инвестицион фаолиятни бошқариш” мавзуси бўйича мустақил таълим топшириқлари	33
10	“Корхоналарда молиявий рискларни бошқариш” мавзуси бўйича мустақил таълим топшириқлари	43
11	“Корхоналарда харажатларни бошқариш” мавзуси бўйича мустақил таълим топшириқлари	46
12	“Корхоналарда нарх шаклланиш жараёнини бошқариш” мавзуси бўйича мустақил таълим топшириқлари	49
13	“Корпоратив солиқ менежменти ва унинг ташкилий йўналишлари” мавзуси бўйича мустақил таълим топшириқлари	53
14	“Корхоналарда инқирозга қарши молиявий бошқарувни ташкил этиш” мавзуси бўйича мустақил таълим топшириқлари	58
15	Фойдаланилган адабиётлар рўйхати	70

